

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Vývoj kresebného projevu dítěte předškolního věku a jeho zvláštnosti

Vypracoval: Lenka Peterková

Vedoucí práce: Mgr. Martina Lietavcová

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma **Vývoj kresebného dítěte předškolního věku a zvláštnosti** vypracovala samostatně na základě vlastních poznatků z praxe a získaných materiálů od sledovaných dětí.

Prohlašuji v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 24.3.2016

.....

Podpis studenta

Poděkování patří paní Mgr. Martině Lietavcové za odborné vedení a cenné rady při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji své matce Bc. Lence Peterkové za pomoc při zpracování praktické části.

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na vývoj dětské kresby a to konkrétně postavy člověka. Zaměřím se na vývoj kresby ve třech věkových skupinách. V teoretické části charakterizuji vývoj dítěte předškolního věku od nástupu do mateřské školy až po ukončení docházky do mateřské školy. V praktické části budu sledovat kresebný vývoj ve skupinách deseti dětí, od kterých jsem nasbírala obrázky zhruba rozmezí jednoho roku. Konkrétně grafický typ- postava. Praktickou část doplním o náměty pro rozvoj dětské kresby postavy předškolních dětí.

Klíčová slova

dětská kresba, vývoj, předškolní dítě, postava

Abstract

This Bachelor Thesis focuses on development of child's drawing, specifically on human figure. I will focus on the development of drawing in three different age groups. The theoretical part describes the development of pre-school age children from entering the nursery to the end of its attendance in the pre-school childcare institution. In the practical part I will follow drawing development in groups of ten children from which I gathered some pictures within one year. Specifically graphic type – figure. I will complement the practical part with suggestions and proposals for development of children's human figure drawings of pre-school children.

Keywords

Child's drawing, development, pre-school child, figure

Obsah

1 Úvod	3
2 Teoretická část	4
2.1 Vstup dítěte do mateřské školy	4
2.2 Vstup do základní školy	4
2.3 Vývoj dítěte předškolního věku.....	5
2.3.1 Fyzický vývoj.....	6
2.3.2 Psychický vývoj.....	8
2.4 Vývojová stadia dětské kresby	12
2.4.1 Období senzomotorické (do 3 let)	12
2.4.2 První fáze období předoperačního myšlení (3-4 roky).....	12
2.4.3 Druhá fáze období předoperačního myšlení (4-5 let).....	13
2.4.4 Období realistického zobrazení (5-6 let).....	13
2.5 Dětská kresba	14
2.5.1 Symbolika barev	14
2.6 Výtvarná typologie	16
2.6.1 Jaromír Uždil.....	16
2.6.2 Viktor Löwenfeld	17
2.7 Zvláštnosti dětského výtvarného projevu	18
2.8 Grafické typy	19
2.8.1 Člověk.....	19
2.8.2 Zvíře.....	20
2.8.3 Dům	21
2.8.4 Strom.....	21
2.8.5 Dopravní prostředek	22
2.9 Kresebné techniky a materiály.....	22
2.9.1 Suché techniky	22
2.9.2 Mokrý techniky	23
3 Praktická část	25
3.1 Cíl výzkumné studie.....	25
3.2 Výzkumné metody	25
3.2.1 Pozorování.....	25
3.2.2 Rozhovor	26

3.2.3 Anamnéza.....	27
3.2.4 Analýza dětské kresby	27
3.3 Charakteristika vzorku výzkumné studie	28
3.4 Realizace a sběr dat.....	28
3.5 Hodnocení a interpretace dat	28
3.5.1 Etapa první – věková skupina 3-4 roky	28
3.5.2 Etapa druhá – věková skupina 4-5 roky	30
3.5.3 Etapa třetí – věková skupina 5-6 let.....	32
3.6 Anamnéza zkoumaných dětí	34
3.7 Analýza kreseb	36
3.7.1 Vojtěch	36
3.7.2 Daniel	40
3.7.3 Veronika	44
3.7.4 Dan	48
3.7.5 Petr	52
3.7.6 Matěj.....	56
3.7.7 David	60
3.7.8 Tomáš.....	64
3.7.9 Adéla	68
3.7.10 Monika	72
3.8 Náměty pro rozvoj kresby	76
3.8.1 Věková skupina 3-4 roky	76
3.8.2 Věková skupina 4-5 let	76
3.8.3 Věková skupina 5-6 let	77
3.9 Hry a činnosti k poznávání lidského těla	77
3.9.1 Pohybové hry	77
3.9.2 Básničky o těle s doprovodným pohybem	79
3.9.3 Výtvarné hry.....	80
4 Diskuze	81
5 Závěr.....	83
I Seznam použitých zdrojů	85
II Seznam dětí.....	
III Seznam obrázků	

1 Úvod

Klíčovým tématem mé bakalářské práce je vývoj dětské kresby v předškolním věku. Téma jsem si vybrala proto, že kresbou u dítěte můžeme zjistit mnoho věcí. Dítě kresbou znázorňuje pomocí symbolů své trápení, prožitky, pocity. Pomocí kresby můžeme dítě poznat blíže. Je to velice zajímavá metoda, kdy může učitel zjistit nejen úroveň dítěte, ale i nynější pocity, starosti, zájmy dítěte. Učitel tak může dítěti lépe porozumět a může mu pomoci dále se rozvíjet. Kreslení je činnost, do které se děti nemusí přemlouvat, jelikož děti mají kreslení rády.

V teoretické části se budu zabývat charakteristikou dítěte předškolního věku. V první kapitole se zaměřím na psychický a fyzický vývoj dítěte. Má druhá kapitola popisuje vývojová stadia dětské kresby. Třetí kapitola pak popisuje dětskou kresbu. Co pro dítě kresba může znamenat, jako mají symboliku barvy a dále v této kapitole zobrazuji kresbu lidské postavy. Ve čtvrté kapitole popisuji výtvarnou typologii. Následná pátá kapitola vyobrazuje zvláštnosti dětského výtvarného projevu. V další kapitole popisuji základní grafické typy kresby, jakými jsou strom, dům, člověk, dopravní prostředek, zvíře. Všechny tyto typy se vyskytují nejčastěji v kresbě, kdy jsou postupně doplněny dalšími detaily, symboly. Poslední kapitola se zabývá výtvarnými technikami a pomůckami.

V praktické části své bakalářské práce analyzuji vývoj dětské kresby v předškolním věku a to postavu. Počet zkoumaných dětí je deset. Od nich jsem nasbírala kresby postavy v prvním roce nástupu do mateřské školy až po rok ukončení docházky. Mám tedy kresby od stejných dětí ve věku 3- 4, 4- 5, 5- 6. Vždy měli stejné zadání úkolu a nebyli do kresby nuceni, ani jsem do práce nijak nezasahovala. Po dokreslení jsem v jejich kresbě sledovala, zda se jejich kresba v daném období změnila, stagnuje, nebo signalizuje něco nového. Zaměřuji se hlavně na to, v jakém stadiu se kresba nachází, jaké jsou používány barvy, jestli jsou v kresbě nějaké zvláštnosti a jakou část dítě začalo kreslit jako první. Posléze jsem s každým dítětem o kresbě pohovořila. Dítěte jsem se ptala, koho nakreslilo, proč jej tak nakreslilo a na další detaily obrázku. Také popisuji své vlastní pozorování a na konci navrhuji u každé věkové skupiny metody a náměty zlepšení vývoje dětské kresby – postavy.

2 Teoretická část

2.1 Vstup dítěte do mateřské školy

Nástup do mateřské školy znamená pro dítě velký zlom. Najednou je dítě odloučeno od rodiny, domova, matky. Jsou na něj kladeny nové požadavky, nároky, kterým se dítě musí podřídit. Nástup do mateřské školy také znamená jeho první osamostatnění. Potkává nové kamarády, své vrstevníky. Tato velká změna vyžaduje přizpůsobení, které může být náročné na psychiku i fyzické zdraví dítěte. Proto se musí začít s přípravou ještě před nástupem. Dítě by si mělo zvykat na odloučení od matky, na pobyt v kolektivu a i potřebu se umět vyjadřovat. Mateřská škola je první instituce, kterou dítě navštěvuje a je s ní seznámeno.

Dle Vágnerové je vstup do mateřské školy možný pouze tehdy, když od rodiny získalo pocit jistoty, bezpečí a rodinné identity. To vše mu pak poskytuje jistotu symbolického charakteru. Pokud si takovou jistotu nevytvoří, bude pro něj těžké navazovat nové vztahy s jinými lidmi (Vágnerová, 2008).

2.2 Vstup do základní školy

Otázkou, kdy má nastoupit dítě do základní školy, se zabýval již J. A. Komenský. Období přechodu z mateřské školy do základní školy je nejvýznamnějším etapou vývoje dítěte. Vstup do první třídy základní školy představuje pro dítě velkou životní změnu. Mění se mu prostředí, osoby kolem něj, učitelé, kamarádi. Navíc se musí naučit cíleně myslet, pracovat, poslouchat, plnit zadané úkoly. Příprava dítěte na školu je důležitá jak ze strany rodičů, tak mateřské školy. Zápis do školy by neměl být stresující záležitostí, jinak by mohla tato událost být provázena se strachem z neúspěchu.

Rozlišujeme pojmy jako školní zralost a školní připravenost (Zelinková, 2001).

• **Školní zralost**- „Znamená zralost centrální nervové soustavy (CNS), která se projevuje odolností vůči zátěži, schopností soustředit se a emoční stabilitou. Pro emočně nezralé dítě nemá role školáka motivační sílu, protože je příliš zatěžuje. Zralost CNS je předpokladem úspěšné adaptace na školní režim.“ (Zelinková, O., 2001, str. 110)

Děti nastupují do základní školy ve věku šesti let. Ne všechny děti v šestém roce jsou schopni nastoupit do školy a tak se zúčastnit vyučování. Nepřipravenost dítěte do školy je poznat na tom, že je dítě nesamostatné, hravé, nesoustředěné atd. Takové chování pak je problémem při zaostávání ve výuce.

Ukazatelem školní zralosti mohou být školní testy zralosti, jako je například, Jiráskův test školní zralosti. Ten je z roku 1964, obsahuje kresbu lidské postavy, překreslení určitého počtu teček s předem určeným rozmístěním, obkreslováním věty. Má spíše ale orientační charakter, nelze jistě určit připravenost dítěte na základní školu. Test také zahrnuje rozhovor s dítětem (Zelinková, 2001)

• **Školní připravenost**- „Pojem školní připravenost (způsobilost) postihuje oproti biologickému zrání spíše úroveň předškolní přípravy z hlediska schopností, vlivu prostředí a výchovy.“ (Zelinková, O., 2001, str. 111)

2.3 Vývoj dítěte předškolního věku

Dítě předškolního věku je ve věku 3- 6 let. Je to období velkého vývoje dítěte. Toto období je pro dítě důležité, jelikož se vyvíjí v oblasti tělesné, pohybové, citové, společenské a intelektuální (Matějček, 2005). Poprvé se příchodem do mateřské školy snaží osamostatnit od rodičů. Najít si přátele a kamarády mimo rodinu. Děti si nejraději hrají, hra má pro děti významnou roli, ve které se projevují, v níž se učí, objevují svět a okolí. Konec předškolní docházky je završen nástupem do základní školy.

2.3.1 Fyzický vývoj

Dítě předškolního věku přestává být baculatým dítětem, začíná růst do výšky a přibývá na váze. Jeho svaly sílí, rozvíjí se kostra a kostra, která není dokončena, stále roste. Vývoj dítěte je velmi rychlý, prudký. Intelekt dítěte se rozvíjí, dítě se lépe vyjadřuje, jelikož se zvyšuje slovní zásoba. Také se zlepšuje v motorických schopnostech. Děti v období předškolního věku jsou značně pohyblivé. Jejich nervový systém se vyvíjí, tak i kosti a svaly. Dítě zvládne náročnější pohyby, cviky, koordinaci svalů. Déle také udrží pozornost a dokáže svůj úkol, či činnost dokončit. Dítěti se zdokonaluje jemná motorika, kdy se učí držet správně tužku, stříhat, lepit, skládat papír a zacházet s předměty. Dítě se také učí být méně závislý na pomoci další osobě, začíná zvládat sebeobsluhu (Trpišovská, 2006).

Dítě ve věku tři let

Dítě už neroste tak rychle jako do tří let věku. Stále má mléčný chrup. Vyboulené břicho už se zmenšilo, tak končetiny vypadají delší proti celému tělu. Lépe udrží rovnováhu. Dokáže stát chvíli na jedné noze, umí kopnout do míče, chytit míč. Chůze se zlepšila a dítě umí chodit jak dopředu, tak i pozpátku. (Bacus, 2004).

Dítě už lépe zachází s kresebním materiálem- drží lépe tužku, do tzv. špetkovitého úchopu. Kreslí vodorovné, svislé i kruhové tvary. Co se týče motorické stránky, dítě vyměnilo odrážedlo za tříkolku nebo šlapací auto. Jak už jsem dříve zmínila, pro předškolní věk je hra důležitá. Dítě se nachází v období tzv. „paralelní hry“. Při hře si děti hrají každý sám, ale vzájemně se pozorují.(Allen, 2002)

Dítě ve věku čtyř let

Dítě je v tomto věku velmi aktivní. Dokáže sejít ze schodů, kdy střídá obě nohy. Je hodně pohyblivé, kdy umí jezdit na tříkolce, zvládá složitější cviky- kotrmelce, skok snožmo. Déle vydrží stát na jedné noze, umí lézt po výškách- po stromech.

Děti v tomto věku se snadněji nadchnou pro různou činnost, snaží se pomáhat lidem okolo sebe, dokážou částečně plánovat a jejich představivost navyšuje. (Bacus, 2004)

Dítě je více obratné, co se týče manuální stránky. Lépe kreslí, stříhá rovně, dokáže použít více barev a kresebních pomůcek. Kresba postavy se zdokonaluje a už se více podobá postavě člověka. Kdy ž dítě maluje, a kresba se dítěti nepovede podle jeho představ, tak ji označí za něco jiného.

Při hře se dítě už zapojuje mezi kolektiv, kdy se začíná do hry zapojovat a půjčuje i své hračky. Není to ale pravidlo, v tomto období je na každém dítěti, jestli si hraje samo, či radši s kamarády.

Dítě ve věku pěti let

Dítě v pěti letech vyhledává společnost, je více komunikativní, rádo si hledá nové kamarády a hraje si s nimi. Ve všech směrech je vyspělejší. Lépe zvládá svou tělesnou a citovou stránku osobnosti, dokáže hájit své názory a na svět má realističtější pohled. Ve hře přeskočilo paralelní období a hraje si s kamarády.

Tělesná stránka dítěte je na vyspělejší úrovni. Jeho svalová koordinace svalů je přesnější. Snadno už skáče na jedné noze, skáče snožmo, na jedné noze a lépe udrží rovnováhu. (Bacus, 2004)

V tomto věku už dítě zvládá svou veškerou sebeobsluhu, jeho motorické a schopnosti a dovednosti se stále zlepšují. Některým dětem už mohou začít vypadávat mléčné zuby, tělo dítěte už vypadá jako tělo dospělého jedince. Hlava není už tak velká, končetiny se mu prodlužují, břicho není vystouplé.

Co se týče kresby, dítě používá špetkovitý úchop tužky, je ale třeba stále držení procvičovat. V tomto věku už dítě nekreslí postavu jako hlavonožce, nýbrž už se objevuje postava podobná člověku. Dokáže zobrazit více detailů, použít celou plochu papíru. Každé dítě je ale individuální, proto nemůžeme tento vývoj v kresbě brát jako pravidlo u každého dítěte.

Dítě ve věku šesti let

Dítě již neroste tak rychle. Měří zhruba od 105 – 115 cm. Chlapci měří většinou více než děvčata, váží mezi 19 a 22 kilogramů. Chlapci bývají silnější, jelikož jejich

svalová hmota roste výrazně rychleji než děvčatům stejného věku. Dětem rychleji rostou končetiny. Začíná vypadávat mléčný chrup a rostou stálé zuby. Výměna zubů začíná od předních horních zubů.

Pozornost dítěte u činnosti je delší než dříve. Dítě dovede udržet pozornost až dvacet minut a to i déle, pokud je správně dítě namotivováno, k té dané činnosti. (Allen, 2002)

Pohyby jsou více koordinované a plynulé. Děti v tomto věku už se mohou začít učit brusli, lyžovat, jezdit na kole apod. Jemná motorika je dokončena, dítě rádo zapojuje do hry svůj hmat, hraje si s různými materiály. (Allen, 2002)

2.3.2 Psychický vývoj

Je hodně autorů, kteří se zabývají psychickým vývojem dítěte. Proto se zaměřím jen autory, kteří vypracovali vývojová stadia dítěte a těmi se zabývá Vágnerová (2005).

Dle Eriksona, se dítě předškolního věku nachází ve fázi iniciativy vs. Viny. Dítě má své nápady, chce plánovat, něco dokázat, ale jeho aktivita je ovlivněna rodiči. Rodiče by měli nechat dítě své plány uskutečnit, ale usměrňovat tak, aby toho na dítě nebylo mnoho. Dle Kohlberga se dítě v tomto věku nachází ve stadiu předkonvenční morálky- naivního instrumentálního hedonismu. Dítě se chová hezky, protože za to očekává nějakou výhodu. Pak je spokojené, jelikož činí rádo to, co je mu příjemné. Dle Freuda se dítě v předškolním věku nachází ve fázi falické, pro kterou je charakteristický „Oidipův“ nebo „Elektrín komplex“. Dítě prožívá své první erotické představy o svém rodiči. Musí ale své představy potlačit, protože se druhý rodič stává pro dítě soupeřem. Poté se identifikuje s rodičem stejného pohlaví a přijímá jeho hodnoty, normy a postoje. Tím se u dítěte vytvoří tzv. „vnitřní hlídač“. Pokud dítě toto období psychicky nezvládne, může mít v budoucnu neurotické potíže. Dle Piageta se dítě nachází v intuitivní fázi, kdy je logika dítěte vázána na to, co vidí, a je ovlivněno emocemi (Vágnerová, 2005).

Představy

Každé dítě má své zkruslené představy a těmi žije. Pokud jeho vědomosti nejsou úplné, jsou doplněny fantazií. Pro dítě fantazie je velmi důležitá. Je o svých myšlenkách přesvědčeno, že jsou správné a nemělo by být za to trestáno. Dle Šulové (2004) je decentrace v představách a myšlenkách dítěte v tomto věku důležitá. Dítě se učí, že okolní činnosti, situace, jevy vždy nemusí souviset s ním. Jeho egocentrismus se tak mění.

Řeč

Řeč je základním zvukovým projevem člověka. Slouží k vzájemnému dorozumívání. Je složená ze slov, která tvoří slovní zásobu. Je smutné to, že u dnešních dětí, které končí předškolní docházku a nastupují do základní školy je časté patlání, jejich výslovnost je na špatné úrovni.

I nadále se u předškolního dítěte rozšřiruje slovní zásoba. Dítě se lépe vyjadřuje a dorozumívá. Děti si osvojují gramatiku, časování, skloňování a stupňování slov. Je důležité, aby se dítěte slovní zásoba neustále rozšřirovala a zdokonalovala, jelikož rozvoj řeči souvisí i s intelektem. Na to by měli dávat důraz jak rodiče, tak i učitelé. Pomocí řeči se dítě lépe zařazuje do kolektivu, jelikož řeč slouží k dorozumívání. Díky řeči se děti učí, poznávají svět. Řečí se vyjadřují pocity, potřeby i prožitky. Děti dokážou regulovat své chování na základě poslouchání příkazů a dodržují je asi od čtyř až pěti let (Šulová 2004).

L. S. Vigotskij vysledoval u kresby dítěte egocentrickou řeč. Ta není určena pro jinou osobu. Na egocentrickou řeč mají vliv některé faktory, při kterých může zaniknout. Egocentrická řeč- dítě doprovází svou činnost komentářem, kterým vysvětluje svůj postup činnosti a důvody (Vágnerová, 2005).

Dítě by mělo před nástupem do základní školy vyslovovat správně všechny hlásky. Špatná výslovnost by se pak mohla odrazit při učení psaní a čtení. Pro dítě, které má nedostatky ve vyslovování určitých hlásek, je důležitá logopedická péče. Správnou artikulaci ovlivňují mluvní vzory okolo dítěte a jeho dostatečné sluchové vnímání. Pokud tak není, dítě nerozezná rozdíl mezi správnou a nesprávnou výslovností.

Nemůže jí tedy pak opravit. Výslovnost je také ovlivněna rozvojem motoriky artikulačních orgánů (Zelinková, 2001).

Řeč v ontogenetickém období prochází vývojovými obdobími:

1. Období křiku- dítě křičí, aby si řeklo, že něco potřebuje, něco mu schází.
2. Období žvatlání- prozpěvování, zní jako melodie, kdy dítě zjišťuje sílu hlasu.
3. První slovo a rozvoj řeči- okolo tří let, po překročení hranice fyziologické nemluvnosti
4. Období otázek- Otázky dítěte. A proč? Co je to? Otázkami si dítě rozšiřuje slovní zásobu (Kutálková, 2005)

Hra

V procesu socializace dítěte je hra důležitou činností. Je to činnost jednoho či více dětí, která má za cíl dávat radost. Vždy nemusí dávat smysl, ale hry se hrají především pro zábavu, slouží ale také ke vzdělávání. Hra může být klidová, pohybová. Touha po hře u dítěte vyvolává zvědavost a elán. V procesu hry můžeme u dítěte zjistit, na jaké úrovni vývoje se nachází. Na konci školní docházky dítě dokáže rozlišit hru od práce. Začínat chápat smysl práce a dokáže jí dotáhnout do konce. Tzv. „symbolická hra,, se začíná objevovat u dětí v předškolním věku. Je to hra, do které dítě promítá své problémy, aby se mohlo lépe vyrovnat s realitou. Když hru přizpůsobí sobě, uspokojí tím své přání. Při hře si může dítě zopakovat situace, kterým neporozumí a může tím situace lépe pochopit. „Tematická hra,, - dítě si může hrát na určité budoucí role, může pochopit určitou situaci. „Kooperativní hra,, se objevuje u dětí na konci předškolního věku. Jde o hru ve skupinách, kdy si děti rozdělují role, spolupracují. Umí už si naplánovat jasný příběh hry a určit jasná pravidla (Vágnerová, 2005).

Myšlení

Je to soubor všech psychických činností. Myšlení jsou vjemy, zkušenosti, pojmy. Navazuje na smyslové vnímání, využívá paměti a tvořivosti.

K myšlení dítěte se vyjádřilo mnoho autorů. Na toto téma se také vytvořila spousta testů. Piaget vytvořil testy, kterými chtěl dokázat, že dětské vnímání světa je ovlivněno jeho dosavadním vývojem poznání. Rozdělil rozumový vývoj na období:

- Období senzomotické inteligence (do 18 měsíců)
- Předoperační období (2- 7 let)
- Období konkrétních myšlenkových operací (7- 12 let)
- Období formálních operací (od 12 let do konce adolescence)

Charakteristické pro myšlení předškolního dítěte jsou dle Vágnerové (2005):

Centrace- dítě přehlíží ostatní znaky, soustředí se pouze na jeden, který je pro něj nejdůležitější.

Fenomenismus- dítě má svou vlastní představu o světě, zásadní pro dítě jsou viditelné charakteristiky, pro dítě je svět takový, jak ho vidí ono samo.

Prezentismus- posuzuje věci podle toho, jak je vidí v tu chvíli

Magičnost- při nedostatku vědomostí, si dítě pomáhá fantazií

Fantazijní přístup- u dítěte převládá fantazie nad logikou

Arteficialismus- dítě si vykládá po svém vznik Světa

2.4 Vývojová stadia dětské kresby

Hazuková rozděluje dětský výtvarný projev do třech období:

2.4.1 Období senzomotorické (do 3 let)

Kolem prvního roku věku dítěte se jedná o období tzv. čmáranic a trvá přibližně do 3 let. Je to období předvýtvarné, kdy dítě bez rozmyslu čmárá a má radost z toho, že po sobě zanechává stopy- čáry. Jde o čáry kruhového charakteru bez obsahu a bez rozmyslu rozložení na plochu. Tento pohyb vychází z ramene a směr vedené čáry je dán rozsahem kroužení paží. (Uždil, 1978)

2.4.2 První fáze období předoperačního myšlení (3-4 roky)

„Při příchodu do mateřské školy (většinou ve třech letech) děti mívají za sebou období senzomotorické, kdy senzomotorická činnost převládala: většinou již překonaly předvýtvarnou „ničivou“ fázi a projevy mimo určenou plochu (obvykle papír). Vstupují do první fáze období předoperačního myšlení, kterou charakterizuje rozvoj představivosti a symbolického označování.“ (Hazuková, H., 2011, str. 23)

Jde u dítěte o období, kdy hrají roli faktory intelektuální. Hraje také velkou roli rozvoj organických funkcí dítěte. Dítě kreslí a pracuje vědomě s tím, že chce něco vytvořit. Kresba značí nějaký směr, záměr. Ten se v průběhu kresby může měnit, jelikož z počátku je záměr v kresbě náhodný, až v závěru kresby je dítětem pojmenovaný.

I v tomto období dítě nerespektuje velikost a umístění na ploše. Kruhový charakter kresby stále přetrvává, jelikož pohyb vychází stále z ramene. Nevyrovnané dítě, umisťuje na plochu malou kresbu, které se věnuje pouze chvíli a nemá z ní radost. Naproti tomu dítě v psychické pohodě používá silné čáry přes celou plochu papíru. (Davido, 2001)

2.4.3 Druhá fáze období předoperačního myšlení (4-5 let)

Kolem třetího až čtvrtého roku dítěte se objevuje tzv. pohybová inhibice. Ta mění krátké čáry, malé kroužky a dlouhou nepřerušovanou čáru v úderu tužkou. V tomto období se už objevují náročnější tvary jako trojúhelník, křížky. Stále ale tvary mají zaoblené rohy. Při kresbě se začíná uvolňovat loket a zápěstí. (Uždil, 1978)

Tato fáze je charakteristická rozvojem názorného myšlení a stále se vyvíjí až po nástup dítěte do základní školy. Dochází při něm k ustalování grafických typů, u kterých se děti opírají o pro ně dominantní vizuální znaky. Objekty jsou zachycovány stále realističtěji, z profilu i pohledu zepředu (en face). Důležitou roli hrají detaily, kterých stále přibývá. (Hazuková, 2011)

2.4.4 Období realistického zobrazení (5-6 let)

Dítě v tomto období bývá schopné:

- zachytit lidskou postavu s oddělenou hlavou od trupu, někdy i krk, se všemi končetinami, oblečením, obutím a se všemi detaily obličeje
- vyjádřit vzájemné vztahy mezi objekty a zachycení činnosti
- vyjádření postavy z profilu i pohledu en-face
- využívat intelektuálního horizontu, který umožňuje realističtější zachycení situací

2.5 Dětská kresba

Dítě k nám prostřednictvím kresby mluví a tím mi můžeme do jeho osobnosti lépe proniknout. Zjistit jeho osobnostní vlastnosti a sociální vztahy. V kresbě se může promítnout celá osobnost dítěte. Abychom dítě lépe pochopili, poznali, je důležité s ním o jeho „výtvoru“ hovořit. Vyslechnout si jeho komentář, neboť některé aspekty nemusíme odhalit. Rodiče a učitelé by měli kresbu dítěte podporovat, jelikož je pro dítě podstatná. Netřeba kresbu ale přeceňovat. Nemělo by se dítěti do kresby zasahovat a opravovat chyby, jelikož ty mohou být způsobeny dosavadní vývojovou úrovní a budou v budoucnu opraveny samotným dítětem sami. (Uždil, 1978).

Dětská kresba prochází etapami, které úzce souvisí s intelektem dítěte. Vývoj kresby souvisí s vývojem jedince, bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. V kresbě dítě zobrazuje svá přání, touhy, ale i své starosti. Můžeme podle toho spatřit, zda je dítě spokojené nebo má nějaké trápení, jaké jsou vztahy v rodině, prožitky z pobytu venku či běžného života.

Při kreslení se rozvíjí dětská motorická zručnost, která se v předškolním věku vyvíjí od dětské čmáranice ke složitější kresbě. (Davido, 2001).

2.5.1 Symbolika barev

Pro umělce je barva základním výrazovým prostředkem a tak je to i u dítěte a jeho kresby, V každé kultuře může mít barva jiný význam. Ovlivňuje estetiku výtvoru a působí na psychiku. Každé dítě je individuální a tak vybírá barvu podle svého uvážení, pocitu. Pro učitele je důležité znát dělení barevné typologie dětí a dělit výtvarné činnosti tak, aby mělo každé dítě možnost uplatnit své schopnosti.

Tomu jakou barvu si dítě zvolí, můžeme přikládat psychologickou hodnotu, ale musíme hledět i na věk dítěte. Podle toho, jakou si dítě barvu vybere, můžeme sledovat hustotu, viditelnost, hustotu a odstín dané barvy. Tyto všechny vlastnosti dávají kresbě význam. (Davido, 2001)

Základními barvami jsou modrá, žlutá, červená. K nim jsou barvy komplementární, a to zelená, fialová a oranžová.

U barev se dají rozlišit jejich vlastnosti, jako je světlost a tmavost, teplo a chlad. Individuální vnímání jednotlivých barev a odstínů se u každého jednotlivce liší, ale přesto každá barva má svůj všeobecný význam.

Když dítě vybírá barvu při kresbě, má na něj vliv jeho nálada, osvětlení a barevnost místnosti. Děti v předškolním věku nechápou vztah mezi barvou a objektem. Většinou děvčata preferují barvu fialovou, modrou a žlutou. Chlapci upřednostňují červenou, modrou a žlutou.

- **Žlutá barva**- přináší uvolnění, osvobozuje, povzbuzuje, působí vesele, a otevřeně. Podporuje a stimuluje duševní stránku člověka. Na děti s mentálním handicapem působí pozitivně. Patří do teplých barev. Může zobrazovat závislost na dospělé osobě.
- **Červená barva**- mladší děti tuto barvu mají za oblíbenou. Často jí ale používají děti hyperaktivní či agresivní. Je to barva síly, energie, života. Barva živá, vznešená, silná, mocná, je to barva lásky a ohně. Patří do barev teplých.
- **Modrá barva**- znamená klid, důvěru. Je barvou konzervatismu, povinnosti, sebezpozorování. Barva studená.
- **Zelená barva**- je symbolem naděje a klidu. Důležitá pro lidi se sociálním cítěním, působí uklidňujícím dojmem. Používání zelené barvy má stejný význam jako u modré. Odráží sociální vztahy.
- **Oranžová barva**- je slavnostní, vyvolává pocit radosti, je spojena s představou slunce, tepla. Vzniká spojením červené a žluté barvy. Spadá do teplých barev.
- **Hnědá barva**- spojená s představou jistoty, domova a pořádku. Je to barva země. Někdy může používání hnědé barvy odhalit špatnou adaptaci v rodině, ve společnosti. Může projevit konflikty. Agresivní barvy mohou používat děti umíněné.
- **Šedá barva**- není u dětí příliš oblíbená, málo používaná, nevyjadřuje energii. Děti z dětských domovů jí ale používají často společně s hnědou a černou.

• **Černá barva**- symbolem smutku, smrti. Časté používání může ukázat na signál deprese, prožité trauma. Děti černou barvu používají v kresbě na obrysy. Odhaluje u dítěte úzkost. Zvláštní význam má u dětí v pubertě. (Šicková- Fabrici, 2002). (Davido, 2001).

2.6 Výtvarná typologie

Podle rukopisu se již po staletí typují povahové vlastnosti člověka. Psychologové zkoumají různé znaky v grafickém projevu a grafologie má již své místo i v soudnictví. Samotné písmo je však také poznamenáno školní docházkou, osobní zkušeností a praxí. Stejně jako v písmu, je možné „číst“ i v kresbě. Každý jedinec se vyznačuje jinými typickými znaky ve výtvarném projevu. U dětí nám kresba pomáhá určit grafický typ, který vychází z psychických vlastností, osobnosti dítěte a jeho charakteru.

2.6.1 Jaromír Uždil

Jedním z pedagogů, zabývajících se dětským výtvarným projevem, byl Jaromír Uždil. Dělí výtvarné typy na dva základní, a to extrovertní a introvertní. Tyto dva základní typy mají ještě řadu podtypů, pojmenovaných a charakterizovaných různými odborníky.

Extrovertní typ

U extrovertního typu je viditelná snaha o vystižení zobrazované věci naznačením jejich důležitých částí, někdy jakoby kreslíř začínal právě u nich a vypočítával je (mluví se také o „enumerativním“ typu). Později k tomu přibudou pokusy o vystižení objektivního vzhledu věci i co do jejich proporcí, její situace v prostoru, pravdivé barevnosti, ještě později i její plasticity a osvětlení (numerativní přístup a z něho plynoucí označení typu se mění, hovoří se o typu „objektivním“ apod.). Někdy se zdá, že takový objektivní zájem o zobrazovanou věc je na újmu niternějšího vztahu k ní; kresba nás třeba udiví svou zevrubností a věcnou správností, ale vedle jiných, daleko primitivnějších a na detaily chudších kreseb nás naopak méně zaujme svou výtvarnou stránkou, silou

výrazu nebo smělostí koloritu. Mezi extrovertně objektivními typy je mnoho „specialistů“: ten zná všechny technické znamenitosti letadel nebo aut, onen zas toho ví mnoho o koních... (Uždil 1974, str. 59).

Introvertní typ

U druhého hlavního typu, který lze nazvat také *introvertně expresivním*, je situace jiná. Tam rozhoduje zážitek, jenž mívá silně emotivní charakter. Téma se tak často neopakuje (děti tohoto typu nejsou tolik „specializovány“) a je maximálně zosobněno už výběrem faktů: tomu se zážitek z vánoc smrškl na prodej kaprů, onen má před očima jen stromeček nebo některý z dárků, objevují se však témata zcela „neklasická“, pro něž dítě nemá souhrnný název a při jejichž vysvětlování (které ostatně nepodává rádo) začíná často: „To jsem já, jak...“ (doplň podle okolností). Každý výtvar je především zápasem o ucelenou představu – proporce, reálná barevnost, objektivní vzhled věcí a bohatství detailů nerozhodují. Obrázek nás získá naráz dobrou pohodou, samozřejmostí, bezproblémovostí. Při dalším prohlížení zjistíme třeba mnoho „poklesků“ proti tomu, co by se dalo nazvat realismem, kdyby ovšem to slovo nemělo tak mnohoznačný a neurčitý smysl. U některých dětí tohoto typu se brzo prozradí znamenitý smysl pro tvar chápaný až sochařsky; opravdu stačí dát jim příležitost k modelování a dočkáme se velmi dobrých výsledků. (Uždil 1974, str. 59).

2.6.2 Viktor Löwenfeld

Tento významný původem rakouský pedagog je považován za předchůdce dnešních arteterapeutů. Na základě svých výzkumů rozdělil výtvarné typy na vizuální a baltický

Vizuální typ

Vizuálně zabarvený typ kreslíře (v základě introvertně orientovaného) lpí víc na zajímavých vlastnostech věcí. Nelibuje si v tak svobodném, nezávislém koloritu, hledá barevný tón jaksí „odpovědněji“, často barvy lomí jen proto, aby se kolorit přiblížil dojmu skutečnosti. Barevná skladba není tak jednoznačná, dekorativní účinek je menší. (Uždil 1974, str. 59) Vizuální, čili zrakový typ bývá extrovertní.

Haptický typ

Typ založený haptický se nijak nevyhýbá barvě, používá ji však v její absolutní (někdy se říká heraldické) hodnotě, nezpracovává jí, klade ji plošně, jeho výtvoř působí dekorativně, barva vedle barvy tu dospívá k plnému uplatnění. (Uždil 1974, str. 59)
Haptický typ bývá převážně introvertní.

Je možno se jen vzácně setkat s čistými typy, většinou se setkáváme s typy smíšenými. Někdy se může některé dítě jevit jako nějaký typ a postupem času a vývoje se změni na typ zcela jiný.

2.7 Zvláštnosti dětského výtvarného projevu

Dětský výtvarný projev v předškolním věku není projevem stejných představ jako u dospělých, ale zprostředkováním toho, co dítě vidí. Tedy konkrétních znaků a také toho, co si dítě představuje. Dětské představy a projev se odlišuje od reality, proto je důležité pro učitelky v mateřských školách vědět, jaká je vývojová dětská podmíněnost.

Některé dětské zvláštnosti ve výtvarném projevu:

- **R- princip**- odlišení dvou různých směrů. Je typické v kresbě u dětí, že přidávají čáry v pravém úhlu. Příklad u grafického typu strom- větve jsou nakresleny do pravého úhlu. Strom pak tedy vypadá spíše jako štětka na mytí lahve. U domu je typické kreslit komín kolmo na šikmou linii střechy.
- **Automatismus**- zjednodušení kresby, kdy si dítě urychlí práci s kresbou a dítěti objekt nepřipadá důležitý. Objevuje se u dětí kolem druhého roku, kdy může jít o chudost představ, malé znalosti předmětů.
- **Grafoidismus**- zaoblování ostrých úhlů
- **Transparence**- jakési rentgenové vidění, kdy dítě nakreslí i to, co není reálně vidět. Například těhotné mamince nakreslí miminko v bříšku nebo zobrazí to, co je v nákupní tašce.

- **Zachycení velikosti-** běžným projevem pro dítě je, nakreslit ve větší velikosti to, co je pro něj důležité a tím důležitost objektu vyzdvihnout. Například u kresby rodiny- nakreslí osobu pro něj nejdůležitější ve větší velikosti a ostatní členy rodiny dokreslí v menším měřítku, i přesto, že to neodpovídá skutečnosti.

- **Zjednodušení, nadsázka, deformace tvarů**

- **Zachycení času-** dítě někdy v kresbě zachytí více časových fází (tzv. výtvarné vyprávění).

- **Smíšený profil-** zobrazení obličeje z více pohledů, kdy profil může být spojen s pohledem zepředu.

- **Intelektuální horizont-** rozdělení prostoru na pás země a pás nebe.

(Hazuková, 2011).

2.8 Grafické typy

Nejčastější dětskou kresbou jsou zpravidla základní obrazy jako auto, dům, květina. Postupně s člověkem vchází do obsahu jeho kresby prostředí. K domu už se přidává zahrádka (zobrazená jako plot), silnice k dopravním prostředkům, zvířata, nábytek apod. Základními grafickými typy jsou: Zvíře, dům, dopravní prostředek, člověk, strom.

2.8.1 Člověk

K prvním symbolům zobrazujícího člověka patří stadium hlavonožce. Hlavonožec se začíná objevovat ve fázi primárního symbolického vyjádření. Je základem poznatku, že středem zájmu člověka je rodina. Při kresbě je pro dítě nejdůležitější částí těla hlava, i přesto je hlava znázorněna kolečkem. Kruhový tvar hlavy je náhodný, jinak se můžeme setkat i s obličejem hranatým. Což jen dokazuje, že tvar dítě nepochytilo

pozorováním. Přímo z trupu pak vyrůstají nohy a ruce, dvě ruce, které mají místo prstů dvě čáry. Jak dítě roste, postupně se postava vyvíjí a to i v detailech. Postupně dítě přikresluje oči, ústa, uši a vlasy. (Uždil, 1978).

Stadium subjektivně fantazijního období je mezi pátým a šestým rokem. To je přechod z hlavonožce na paňáka. V kresbě postavy se objevuje trup, který je zobrazen jako další kolečko. Na konci tohoto období už má člověk znázorněny všechny končetiny. (Davido, 2008).

Dítě zobrazuje člověka v pohybu pokrčením údů, zobrazením profilu, vztaženými pažemi. V předškolním věku děti neumí nakreslit člověka v pohybu, spíše paňák vypadá jako hadrová loutka.

Ve stadiu realistického zobrazení už je postava téměř nakreslena dokonale. (Uždil, 1978).

2.8.2 Zvíře

S obrazy zvířat se v dětské kresbě setkáváme často a to už od samého začátku prvních kreseb. Zpočátku se zvíře neliší od obrazů lidí. Jde o tzv. personifikaci, polidštění. Odlišnosti od člověka jsou spíše k rozeznání v detailech, jako jsou růžky, ocas. Děti kreslí zvíře se smíšeným profilem, kdy je současně profil, i pohled en face, zepředu. Obličej se podobá tomu lidskému. (Uždil, 1978)

I z grafického typu zvířete, se dá mnohé vypovídat. A to způsobem, jakým je zvíře nakresleno. Pokud třeba takový pes má zobrazené vyceněné zuby, může nám tím dítě něco naznačit. Stejně tak, když dítě kreslí dravce jako je žralok, krokodýl, lev. Může to znamenat u dítěte agresi, tím více, jsou-li nakresleny proti lidské postavě. (Davido, 2008).

2.8.3 Dům

Z počátku se setkáváme s jednoduchým tvarem domu s trojúhelníkovým štítem, podobajícím se venkovské stavbě. Vícepatrové domy se objevují až na konci období. Dům a jeho podoba vždy vychází s jeho užíváním, s bydlením. Základními prvky jsou okna, dveře, komín. Dům patří mezi grafický typ, který se neustále prochází vývojem. Často děti kreslí dům, ve kterém bydlí.

I dům může některé věci o dítěti vypovídat. Prozradí nám hodně o osobnosti a charakteru dítěte. Dítě vyrovnané nakreslí dům na střed plochy. Zobrazí dům tak, že působí harmonickým a klidným dojmem tzn: dům má otevřená okna a dveře. Na dveřích je zobrazena klika, dům působí přístupným dojmem. Kouř vycházející z komína, znázorňuje teplo domova. Na rozdíl od domu malého, nehezkeho vzhledu, který má okolo sebe nakreslený vysoký plot, může značit rodinné problémy, poruchy efektivity. (Davido, 2008).

2.8.4 Strom

Strom také patří do grafické podoby, která prochází neustálým vývojem. Logika jeho vývoje se podobá vývoji lidské postavy. V prvních kresbách stromu se objevuje vzhůru trčící se čára a k ní dítě kreslí další čáry do pravého úhlu jako větve. Na větvích se pak objevují ovály, které značí listy nebo jehličí, které dítě zatím nerozlišuje. V době vánoc se jehličí svému tvaru podobá, jelikož si dítě strom lépe osvojí a uvědomí rozdíl mezi listy a jehličím. Na listnaté stromy dítě často kreslí ovocné plody, tím poznáme, že se jedná o listnatý strom. Velikost stromu je podřízena celku obrazu. (Uždil, 1978).

I u grafického typ strom, nám může hodně říci o osobnosti dítěte. Strom může být často menší než postava, ale tato odchylka nemusí nic znamenat. Spíše oválný tvar koruny stromu, které dítě kreslí i v pozdějším věku pořád stejně, může jít o zpožděný duševní a citový vývoj. Horní část stromu představuje intelektuální, duchovní stránku dítěte. Strom dělíme na strany, kdy pravá část ukazuje extroverzi, pouto k otci a pravá část značí minulost, introverzi, vztah k matce. Spodní část stromu, kmen a kořeny odhalují

nevědomí, pudy, sexuální život. Důležitým znakem je zobrazení kořenů, kmene a jak jsou zobrazeny detaily na koruně stromu- plody, listy, větve. (Davido, 2008).

2.8.5 Dopravní prostředek

Děti jako dopravní prostředek většinou zobrazují auto, vlak, loď. Děti mají dopravní prostředky spojené s možností se pohybovat od jednoho místa k jinému. Zobrazují nám tedy pohyb. Většinou auta kreslí chlapci, u kterých je postupný vývoj v kresbě vidět ve vypracovanosti detailech. Můžeme se setkat i s takovými vyobrazeními, kde vidíme do vnitřku autobusu. Tam jsou zobrazeny cestující, sedadla a další detaily. Většinou u chlapců, záliba v dopravních prostředcích vyrostle kresba až do konstruktérské věcnosti. (Uždil, 1978).

2.9 Kresebné techniky a materiály

Kresebné techniky můžeme rozdělit podle způsobu práce na suché a mokré techniky. (Brožová et Peřinová, 1994).

2.9.1 Suché techniky

Při kreslení suchou technikou používáme nástroj, který dělá suchou stopu, nenamáčíme ho do tekutiny.

Tužky – velmi často používaný nástroj. Můžeme mít tuhu zasazenou ve dřevě nebo tuhu v krajínu, tzv. versatilku. Tmavší a citlivou stopu vytvoříme tuhou měkkou, označují se písmeny a čísly B – B6 nebo číslem 1. Různě výrazné stopy dosáhneme různým přitlačením či odlehčením ruky. Pro kresbu tužkou používáme hladké kreslicí papíry, bílé nebo slabě tónované.

Uhel – měkký a křehký kreslicí materiál, který se používá na kresbu větších formátů. Snadno se stírá a rozmazává. Díky syté černi a přitlakem je možné dosáhnout značných kontrastů. Kresba tak může být výraznější než kresba tužkou. Pro uchování uhlových kreseb je potřeba je nastříkat fixativem. Tato tekutina zabraňuje stírání uhlu z papíru a nanáší se vizírkou dostatečné vzdálenosti. Podkladem pro kresby uhlem je nejčastěji hrubá strana balicího papíru nebo silnější papír.

Přírodní uhel – vzniká spalováním bukových větvíček bez přístupu vzduchu. Zanechává sytou sametovou stopu.

Lisovaný (umělý) uhel – připravuje se lisováním z umělého prachu a pojidla. Kresba se rozmazává, nepadne opravuje, uhel je měkký a velmi černý.

Rudka – je červenohnědá až světle červená. Kresba je podobná svým výrazem kresbě uhlem.

Barevná kresba – vhodné jsou suché barevné křídly. Rozmazávají se, je nutné kresbu fixovat. Jako fixativ je možné použít namáčení křídly při kreslení do mléka. Působivé je kresby na tmavší podklad.

Pastelky – je třeba zkušeností, aby kresba pastelkami působila výtvarně. Jsou tvrdší, neroztírají se, mísení barev je obtížnější. Pro pohotovostní použití a čistotu práce jsou hojně využívány především v rodinách.

2.9.2 Mokrý techniky

Tyto techniky vyžadují používání tekutiny při kresbě.

Perokresba – můžeme použít perko tvrdší či měkké ocelové, rákosové nebo husí brk. Kreslí se inkoustem, černou i barevnou tuší, skriptorem, mořidly, ale i řídkými barvami jako je akvarel nebo tempera.

Kresba dřívkem – tenké dřívko nebo špejle musí být zaříznuté do hrotu, zanechává nestejně silnou, živou stopu. Je dobré nad hrotem vyříznout několik příčných zářezů, aby barva nestékala.

Kresba štětcem – dovoluje kresbu nejen v linii, ale i v plochách.

Kresba fixem – odpadá namáčení, tekutina je v plsti uložená v trubičce. Fixy zanechávají stejně širokou stopu, jsou vhodné pro náčrty. Kresby jsou ale nestálé, na světle blednou.

Pokud chceme kresbu jakoukoliv technikou uchovat nebo zavěsit, musíme jí věnovat další úpravu. Rámeček nebo pasparta zvýší estetické působení obrazu.

3 Praktická část

3.1 Cíl výzkumné studie

Ve své bakalářské práci se zaměřím na vývoj dětské kresby grafického typu lidské postavy a její analýzu. Mým cílem bude zjistit, zda v průběhu sledovaného období (období docházky do mateřské školy) projde dětská kresba změnou a pokusím se zachytit jakou. Při analýze kreseb budu následně porovnávat, zda kresby odpovídají danému vývojovému stadiu. Jedná se o výzkum kvalitativní.

Výzkumné otázky

Projde dětský kresebný projev v daném období změnou? Pokud ano, jakou?

Na jakou vývojovou úroveň se kresby v průběhu sledovaného období dostaly?

3.2 Výzkumné metody

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla pro využití výzkumných metod pozorování, rozhovoru, anamnézy a analýzy dětské kresby, přičemž ta bude pro mou bakalářskou práci stěžejní.

3.2.1 Pozorování

„Pozorování jako metoda pedagogické diagnostiky je proces systematického sledování a zaznamenávání projevů dítěte (i učitele) s cílem rozhodnout o optimálním vedení dítěte. Není omezeno na školní třídu, probíhá všude, kde dochází k interakci

mezi dětmi, dětmi a dospělými, kde se dítě nějakým způsobem projevuje.“ (Zelinková, o., 2001, str. 28).

Pozorujeme především to, co lze vidět, slyšet či nějakým způsobem měřit. Na základě toho pak vyvozujeme soudy a závěry, které by však měly být výsledkem systematického a dlouhodobého pozorování v rámci snahy o vyloučení náhodných projevů v chování. Pozorování může provádět v podstatě kdokoliv – pedagog, rodič, psycholog atd. (Zelinková, 2001).

Děti jsem v průběhu kresby sledovala, ale do činnosti nijak nezasahovala. Zaměřila jsem se na zahájení kresby, na co se nejvíce zaměřilo, co pro něj bylo na kresbě nejdůležitější a čemu se nejdéle věnovalo. Zda začalo obrysy či naopak, dále na úchop kresebného materiálu, pravolevou orientaci a jestli se snažily postavu překreslovat v případě nespokojenosti nebo ji jinak upravovaly.

3.2.2 Rozhovor

Metoda rozhovoru je založena na přímém kladení otázek a je ideální při hledání bezprostředních odpovědí. K ideálnímu průběhu rozhovoru by ale měly být zajištěny určité podmínky. V první řadě pro dítě příjemné a známé prostředí, ve kterém se cítí dobře a bezpečně. Poskytnout dostatek času na vyjádření, bez stresu a spěchu. Rozhovor může být strukturovaný (otázky i možnosti odpovědí jsou stanoveny) nebo nestrukturovaný (volná odpověď dotazovaného).

Rozhovor o kresbě byl s každým dítětem veden individuálně. U některých kreseb jsem se ptala na detaily, co ten který konkrétně znamená. Použila jsem metodu nestrukturovaného rozhovoru.

3.2.3 Anamnéza

„Anamnéza je jednou z metod, jejíž pomocí získáváme takové informace z uplynulého života žáka, které mohou přispět k objasnění současného stavu.“ (Zelinková, o., 2001, str. 31)

Zelinková rozděluje anamnézu následovně:

Rodinná anamnéza - Je zprostředkovatelem údajů o rodině, ve které dítě žije a vyrůstá. Mimo jiné se zabývá otázkou úplnosti a neúplnosti rodiny, výchovným způsobem rodiny či vlivem širší rodiny. Zde je důležitá spolupráce s rodinou dítěte.

Osobní anamnéza - Poskytuje nám informace z období prenatalního a perinatálního vývoje dítěte, včetně vývoje v předškolním věku.

Školní anamnéza - Je vázána na všechny, kteří s dítětem v prostředí školy přijdou do kontaktu. Nezahrnuje tak pouze třídního pedagoga, ale i vychovatelky, vedoucí kroužku, další učitele atp.

Použila jsem školní a osobní anamnézu. Informace mi byly poskytnuty paní učitelkou, v rámci ochrany osobních údajů neuvádím příjmení dětí.

3.2.4 Analýza dětské kresby

Úkolem analýzy je rozbor již hotového materiálu. Jednat se může o výrobek, výkres, písemný projev, diktát apod. Opírá se tedy o konkrétní výsledek dané činnosti, který je zpětně dohádatelný. (Zelinková, 2001).

V závěru každé etapy byla provedena celková analýza dětské kresby. Tedy porovnání a zhodnocení všech deseti kreseb od dané věkové skupiny (viz. realizace a sběr dat). Analýzu jsem prováděla podle rozdělení dětského výtvarného projevu do fází dle Hazukové.

3.3 Charakteristika vzorku výzkumné studie

Za vzorky mé výzkumné studie jsem zvolila deset dětí z věkově heterogenní třídy ve věkovém rozmezí 3, 2 – 6, 1 let. Od každého dítěte jsem měla k dispozici 3 obrázky, vzniklé v přibližně ročním rozestupu. Dohromady získaných třicet kreseb mi tak poslouží jako stěžejní podklad pro praktickou část mé bakalářské práce.

3.4 Realizace a sběr dat

Sběr dat probíhal individuálně a to ve třech etapách. První etapa proběhla na začátku školního roku 2013 (děti ve věku 3-4 roky). Následující rok v přibližně stejném časovém období byla realizována druhá etapa (děti ve věku 4-5 let). Závěrečná etapa proběhla loni (2015) v závěru školního roku (věk dětí 5-6 let).

3.5 Hodnocení a interpretace dat

3.5.1 Etapa první – věková skupina 3-4 roky

Nejmladšímu dítěti jsou 3,2 roku (Vojtěch), nejstaršímu 3,9 roku (Monika).

Dětem byl poskytnut čistý papír ve formátu A4, který si mohly libovolně otočit jak na šířku, tak na výšku. Kresebným materiálem byla měkká tužka silnějšího průměru pro lepší úchop, bez možnosti použití gummy. Zadání kresby znělo: „Nakresli někoho, koho máš rád.“

Pozorování

Všechny děti zvolily postavení papíru na výšku. U Petra a Matěje se nedá jednoznačně určit, zda kresbu zamýšleli na výšku či šířku, neboť si papírem v průběhu kresby často otáčeli a měnily postavení ruky, která nebyla dostatečně uvolněná v zápěstí, a pohyb vycházel z celé paže. Děti kreslily pravou rukou, vyjma Matěje, který si tužku přendával

z jedné ruky do druhé a také přítlak na tužku je znatelně větší, než je tomu u ostatních dětí. Většina dětí držela tužku křečovitě, pohyb vycházel z ramene a zápěstí nebylo dostatečně uvolněné. U Tomáše byly náznaky již správného úchopu mezi třemi prsty. Zaujal mě Veroničin obrázek. Ta se zaměřila především na hlavu, které dominují výrazné vlasy. Naopak zbytek těla nechala nedokončený, jako by jí nepřipadal důležitý. Nejedná se už ovšem o typického hlavonožce, neboť čarou je naznačena linie trupu, na kterou jsou v pravém úhlu nasazeny paže. Celkově je tělo ale velmi nevýrazné, s minimálním přítlakem na tužku a dolní končetiny chybí zcela.

Rozhovor

Po ukončení kresby jsem s každým dítětem nad obrázkem hovořila. Využila jsem metodu nestrukturovaného rozhovoru. Většina dětí kreslila své rodiče, nejčastěji maminku. Jediný David nakreslil sám sebe. Na dotaz kdo na kresbě je, odpověděl Dan “To je sluníčko.“ Okolní objekty nedokázal blíže specifikovat, nejspíše v průběhu kresby měnil jejich význam a sám přesně nevěděl.

Analýza dětské kresby

Děti v této věkové skupině (3-4 roky) by již za sebou měly mít senzomotorické období, kdy převládala senzomotorická činnost (dětí nerespektují plochu papíru, pohyb vychází z ramene, dítě kreslí dlouhou nepřerušovanou čarou) a vstupují do fáze období předoperačního myšlení, které se projevuje primárním symbolickým označováním a rozvojem představivosti. Dochází k pomalému uvolňování lokte a zápěstí, dítě respektuje plochu papíru a objevuje se tzv. pohybová inhibice, kdy se nepřerušovaná čára mění na čáry kratší a objevují se i náročnější tvary jako je např. kroužek. V kresbě však stále přetrvává kruhový charakter. U zobrazení grafického typu „člověk“ se jedná o označení hlavonožec. Dítě zpravidla jako první nakreslí hlavu (kruh), ze kterého přímo vyrůstají nohy i ruce, jako je tomu např. u Adélky. Často ale dochází k tomu, že jeden z párů končetin chybí (jako je tomu např. u Vojty, Veroniky, Tomáše a Moniky). Daniel a David nakreslili oba páry končetin. U Daniela, Tomáše a Moniky už je znatelná i snaha o oddělení hlavy od trupu. Na většině kreseb se začínají objevovat již zmíněné náročnější, menší tvary, a to především v oblasti hlavy – obličej. Hlava je pro dítě nejdůležitější částí lidské postavy – často bývá jedinou viditelnou částí těla a pro dítě má význam v navázání sociálního kontaktu se světem. Proto se na ní často v kresbě zaměřují a bývá nejvíce propracovaná. Objevují se detaily v podobě očí, nosu, úst, uší a vlasů. Oči jsou

nejčastěji znázorněny kolečky, nos a ústa čárkou. Hlava na Tomášově kresbě je nejvíce realisticky provedená – má všechny detaily, které má mít (oči, nos, ústa, uši i vlasy). Naopak u Daniela, Petra a Matěje je absence jakýchkoliv náznaků obličeje.

3.5.2 Etapa druhá – věková skupina 4-5 roky

Nejmladšímu dítěti v této věkové skupině je 4,1 roku (Vojtěch), nejstaršímu je 5 let (Monika).

Děti dostaly čistý papír formátu A4, který si mohli otočit jak na výšku, tak na šířku. K dispozici dostaly barevné pastelky opět bez možnosti použití gumy. Zadáním kresby bylo nakreslit libovolnou lidskou postavu.

Pozorování

Všechny děti si otočily papír formátu A4 na výšku. Matěj kreslil levou rukou. V první etapě jsem zmiňovala, že tužku střídal jak v pravé tak v levé ruce. Dnes již tomu tak nebylo. Většina kreseb je vícebarevných, děti používaly výrazné, syté barvy. Nejčastěji to byla žlutá, zelená, červená, modrá a hnědá. Dan, Monika a David zvolili barvu pouze jednu, se kterou si vystačili na celou kresbu. U Moniky a Davida se navíc jedná pouze o obrysy, postavu pak již dál nevykreslovali. Jediná Adélka nakreslila postavy hned dvě. U Petra a Matěje se omezilo otáčení celým papírem, v případě potřeby měnili spíše postavení ruky, především Matěj, který se v průběhu kresby všelijak kroutil a natáčel. Ostatní děti mají více uvolněnou ruku, pohyb začíná vycházet ze zápěstí. Přítlak na pastelku je přiměřený.

Rozhovor

Opět jsem použila metodu nestrukturovaného rozhovoru. Většina dětí malovala maminku, nebo někoho jiného z rodiny. Na první pohled mě zaujal Tomášův obrázek. Na otázku, co má postava mezi nohama odpověděl se smíchem: „No přece pindíka“. Kdo na obrázku je nakreslený, říct nechtěl. Možná tak zobrazil sám sebe a pak mu nebylo příjemné, se k tomu přiznat. Veronika nakreslila rytíře. Dle její výpovědi drží v ruce ochranný štít, viděla to prý tak v nějakém filmu. Dan namísto lidské postavy nakreslil „zajíce“. Na otázku, proč, odpověděl, že „člověka“ neumí. Zvířata jsou celkově na jeho

kresbách často a je to jeho oblíbeným tématem. Adélka komentovala svou kresbu slovy: „To jsem já a maminka, jdeme na procházku“. Nedokázala však rozhodnout, která z dvou postav je ona a která je maminka. Nejvíce mě zaujala Davidova kresba, která byla provedená celá černou pastelkou. Na dotaz, proč použil zrovna ji, odpověděl, že se mu nejvíce líbila. Víím, že černou používá hodně především na obrysy, ale většinou ji doplní i o jiné barvy na následné vykreslení. Proto se domnívám, že šlo spíše o vliv momentální nálady nebo zážitku.

Analýza dětské kresby

Dle Hazukové se děti v tomto věkovém období (4-5 let) dostávají do druhé fáze období předoperačního myšlení, které přetrvává a stále se vyvíjí až po nástup dítěte do základní školy. Kresba se stává realističtější, opírá se o konkrétní znaky, které jsou pro dítě důležité. Grafické typy se ustalují, nabývají na detailech a propracovanosti. Objevují se další tvary, kromě kolečka i křížky, trojúhelníky atd., stále však se zaoblenými rohy (grafoidismus – zaoblování ostrých úhlů). Zápěstí se začíná uvolňovat, pohyb již nevychází z celé paže. Začíná mizet kruhový charakter kresby a kresba dlouhou nepřerušovanou čarou. Čáry jsou kratší a vedené svisle i vodorovně. Ze zvláštností dětského výtvarného projevu můžeme pozorovat již zmíněný grafoidismus nebo automatismus. Ten se může týkat detailu jakožto celého grafického typu. Slouží buď k urychlení práce, nebo si jej dítě oblíbilo a proto jej opakuje. Další zvláštností je tzv. R-princip, tedy přidávání čar k objektu v pravém úhlu (objevuje se např. na Veroničině, Adélčině, Matějově kresbě – nasazení horních končetin). Objevuje se deformace a nadsázka, především v oblasti tvarů a proporcí (např. Dan, Petr – nepoměrně větší hlava než tělo, nebo Monika – dlouhatánské nohy). Některé z dětí (Matěj) začínají využívat intelektuálního horizontu, kdy si na ploše papíru zobrazí pás nebe a země a nekreslí již přímo na základní čáru nebo „do vzduchu“. Nejdokonalejší lidskou postavu se dle mého názoru podařilo nakreslit Tomášovi a Adéle – jejich postavy mají hlavu oddělenou od těla krkem (což nikdo jiný nemá), na rukou jsou prsty (i když nesprávný počet), obličej má všechny detaily (u Tomáše uši zakryty vlasy). Tomáš přidal i schematický symbol pro pohlavní úd. Nejvýraznější proměnu jsem zaznamenala u Matěje – z prvotní „čmáranice“ se propracoval k poměrně vydařené lidské postavě, která hlavu oddělenou od trupu a oba páry končetin. Naopak k regresi došlo u Davida. Prvotní kresba lidské postavy s hlavou, náznakem odděleného trupu

s oběma páry končetin se změnila v typického hlavonožce (kruh coby hlava, přímo z ní vyrůstající končetiny).

3.5.3 Etapa třetí – věková skupina 5-6 let

Nejmladšímu dítěti je 5,1 roku (Vojtěch), nejstaršímu 6 let (Monika).

Dětem byly k dispozici poskytnuty barevné pastelky, opět bez možnosti použití gumy. Kresby vznikaly na bílý papír formátu A4. Zadáním bylo: „Nakresli svoji maminku“.

Pozorování

Všechny děti zvolily postavení papíru na výšku. Jako první vznikaly u postavy obrysy – tento postup zvolily všechny děti. Některé použily barevnou pastelku (David, Adéla), ostatní upřednostnily pastelku černou. Na vyplnění plochy kresby používaly výrazné, syté barvy. Adéla plochu kresby nevykreslovala, pouze šaty ozdobila jakýmsi ornamenty. U dívek převládaly barvy žlutá, modrá, zelená a červená. U chlapců se objevují tytéž barvy, jen na některé části použily i černou. Postavu umístila většina dětí přibližně do středu papíru a zaplnila jí většinu plochy. Moničina „maminka“ je oproti ostatním výrazně menší, je umístěna spíše na pravou stranu papíru a zabírá malý prostor. Objevuje se to ale i u jejích předchozích kreseb – menší postavy s útlými dlouhými končetinami, celkově nevýrazné (i barevně). Děti kreslí pravou rukou, jediný Matěj levou. U něj se navíc stále objevuje křečovitě držení pastelky, prsty jsou v nepřírodném postavení a při delší kresbě mu „bělají“ – silný tlak, křečovitě držení pastelky všemi prsty najednou. U ostatních dětí už je zápěstí dostatečně uvolněné a pohyb vychází z něj, omezilo se otáčení papírem na minimum, nikdo se u kresby nepřírodně nekroučí. Tomáš, Veronika, Petr, Adéla a Daniel zvládají správný úchop mezi třemi prsty (palcem, ukazováčkem a prostředníkem). Ostatním je třeba častěji připomínat a opravovat. U Matěje přetrvává již zmíněný návyk křečovitěho úchopu.

Rozhovor

Použita byla metoda nestrukturovaného rozhovoru. Děti splnily zadané téma a všechny nakresli svoji maminku (vyobrazeny jsou ve veselých barvách a usmívají se). Nemusela jsem se tedy tentokrát ptát, kdo na obrázku je. Zajímala jsem se spíše o detaily na jednotlivých kresbách. Nejvíce mě zaujal Moničin obrázek, poněvadž v porovnání s ostatními kresbami je její postava podstatně menší a nevýrazná. Na otázku, proč tomu tak je, odpověděla Monika: „Maminka ale je malá“. Na to, že je Monika z dětí nejstarší, prošel její kresebný vývoj asi nejmenší změnou (nejedná se jen o kresebný vývoj, je celkově pomalejší, trvá jí delší dobu sebeobsluha i splnění zadaných úkolů - má odklad školní docházky). Daniel nakreslil mamince jednu ruku výrazně delší, nedokázal ale zdůvodnit proč. Dle mého názoru špatně odhadl rozložení obrázku (levá strana papíru) a tímto způsobem se snažil zbylý prázdný prostor nějakým způsobem zaplnit.

Analýza dětské kresby

V tomto období (5-6 let) by již mělo být dítě dle Hazukové schopno zobrazit lidskou postavu diferenciovanou na hlavu s vlasy a detaily obličeje, trup, někdy i krk, oba páry končetin, oblečení a obutí. Diferenciace hlavy od trupu je znatelná u všech dětí, vyjma Adély a Moniky nechybí ani krk. Na hlavě jsou znázorněny detaily obličeje, většina dětí však zapoměla na uši (ty nakreslila jen Monika a Tomáš, u ostatních jsou možná jen zakryty vlasy). Všechny maminky mají oba páry končetin, horní jsou ve všech případech ukončeny prsty, u Vojtěcha, Petra a Tomáše navíc i se správným počtem pěti prstů na každé ruce. Dolní končetiny jsou ukončeny botami, kromě Dana, který maminku nakreslil bosou (nechybí prsty) a Davida, kde boty či jakékoliv jiné ukončení nohou zcela chybí. Oblečení je ve všech případech kompletní, více jak polovina dětí nakreslila maminku v šatech nebo sukni (Daniel, Dan a Tomáš ne). Na kresbách se objevují tyto zvláštnosti dětského výtvarného projevu: R-princip, nasazování čar v pravém úhlu (paže u Danielovy, Danovy, Adéliny a Moničiny kresby), dále pak automatismus, který je nejvíce patrný u kreseb Tomáše – postava z tohoto a předchozího období vychází ze stejného schématu, je v podstatě totožná, jen nyní obohacená o nové detaily. Grafoidismus již ustupuje do pozadí, děti kreslí ostré úhly (viz. šaty maminek). Zcela normální je stále výrazná deformace v oblasti proporcionality lidské postavy, i když u některých dětí můžeme mluvit o v podstatě realistickém provedení (především Veronika a Petr). Celkově bych řekla, že u všech dětí je patrný posun ve vývoji kresby

lidské postavy – získává na nových detailech a realističtějších proporcích. U nikoho jsem nezaznamenala stagnaci či dokonce regresi.

3.6 Anamnéza zkoumaných dětí

1. **Vojtěch-** Vojtěch je jedináček, z úplné rodiny. Narodil se v dubnu roku 2010. Do školky nastoupil před završením třech let a byl plačtivý. Do konce školního roku si zvykl a od té doby do mateřské školy chodí rád.
2. **Daniel-** je komunikativní, živé dítě z úplné rodiny a má jednoho sourozence. Narodil se v dubnu 2010. Rád kreslí pastelkami a vždy svou práci dokončí.
3. **Veronika-** narozena v srpnu 2010. Má dva starší sourozence, je z úplné rodiny. Veroniku často hlídají prarodiče, jelikož jsou rodiče pracovně vytížení. I přesto dítě v ničem nestrádá.
4. **Dan-**se narodil v lednu 2010 a má o rok mladší sestru. Jeho rodiče žijí v manželství.
5. **Petr-** Petr nastoupil do mateřské školy jako plačtivé dítě, které si delší dobu nemohlo zvyknout na odloučení od matky, jelikož s matkou žil v té době sám bez otce a byl na matku fixovaný. Dnes už žije s matkou a její partnerem v rodinném domě. Další školní rok byl pro Petra už bez obtíží a do školky se za kamarády těšil. Narodil se v lednu 2010.
6. **Matěj-** první rok v mateřské škole nebyla jeho lateralita vyhraněna, ale častěji používal levou ruku. Jeho kresby jsou kresleny levou rukou. Má jednoho staršího bratra, který ho často vyzvedává v školce a jelikož jeho rodiče jsou pracovně vytížení, často ho bratr hlídá. Je narozen v únoru 2010.
7. **David-** se narodil také v roce 2010 a v měsíci květen. Sourozence zatím nemá, ale přál by si ho. Je společenský, komunikativní a v kolektivu oblíben. Pochází z úplné rodiny.
8. **Tomáš-** narozen v lednu 2010, v úplné rodině se starší sestrou, která navštěvuje základní školu. Žijí ve velkém starém statku, kde se starají o hospodářství, a Tomáš je od narození veden k práci, jelikož musí doma pomáhat. Zvířata má moc rád a do školky se vždy těší na hračky a kamarády.

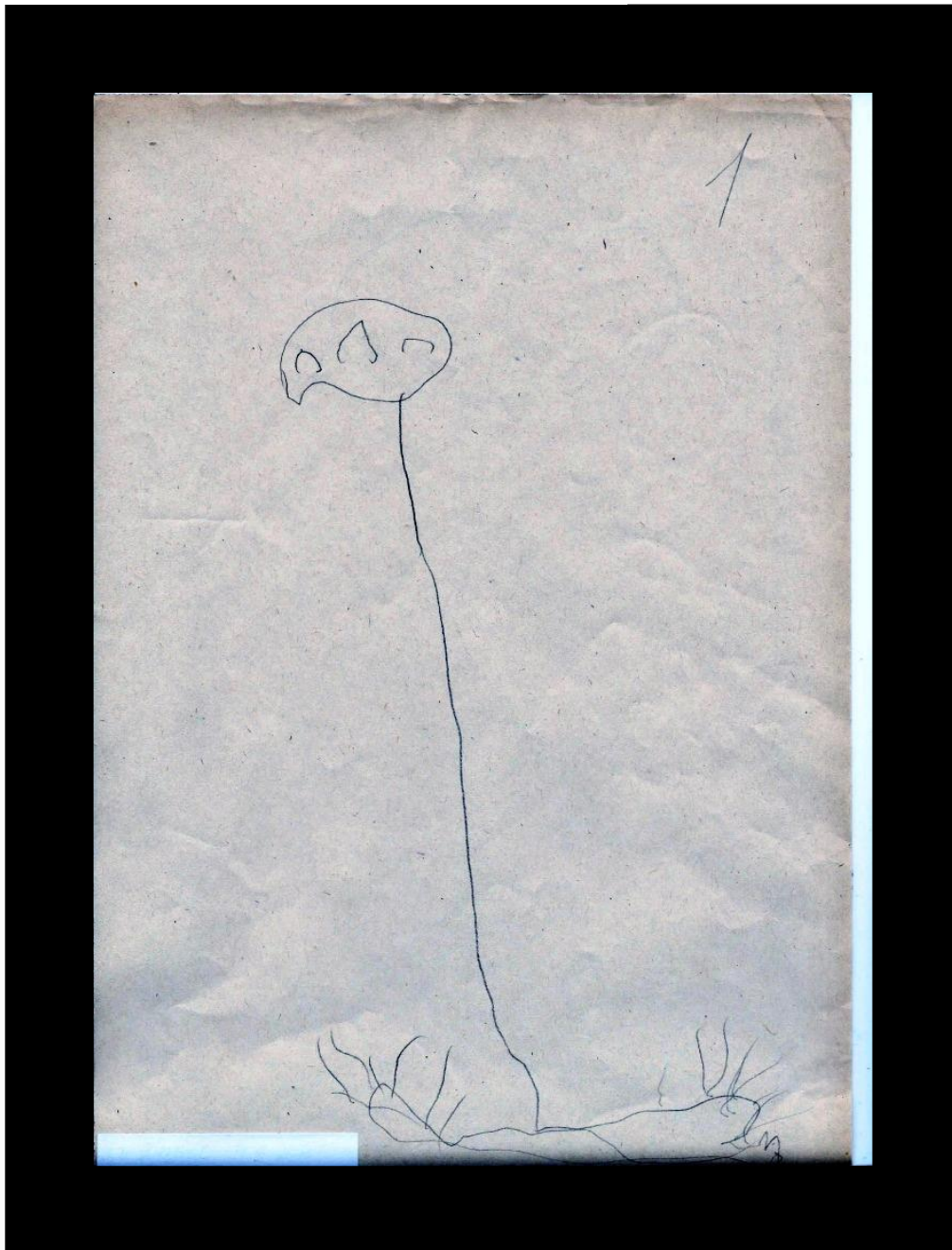

- 9. Adéla-** Na konci tohoto roku se jí narodila sestra, na kterou se moc těšila. Každá mají jiného otce, ale Adélku od jejich čtyř měsíců vychovává matka se svým stálým partnerem. Adélka je v kolektivu velmi oblíbená, ráda kreslí. Narodila se v lednu roku 2010.
- 10. Monika-** se narodila v srpnu roku 2009. Žije jak s matkou, tak i s otcem v úplné rodině s jedním starším sourozencem.

3.7 Analýza kreseb

3.7.1 Vojtěch

Obrázek 1: Vojtěch – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 2: *Vojtěch – Etapa druhá*

Zdroj: *vlastní zpracování pozorovaného dítěte*

Obrázek 3: Vojtěch – Etapa třetí

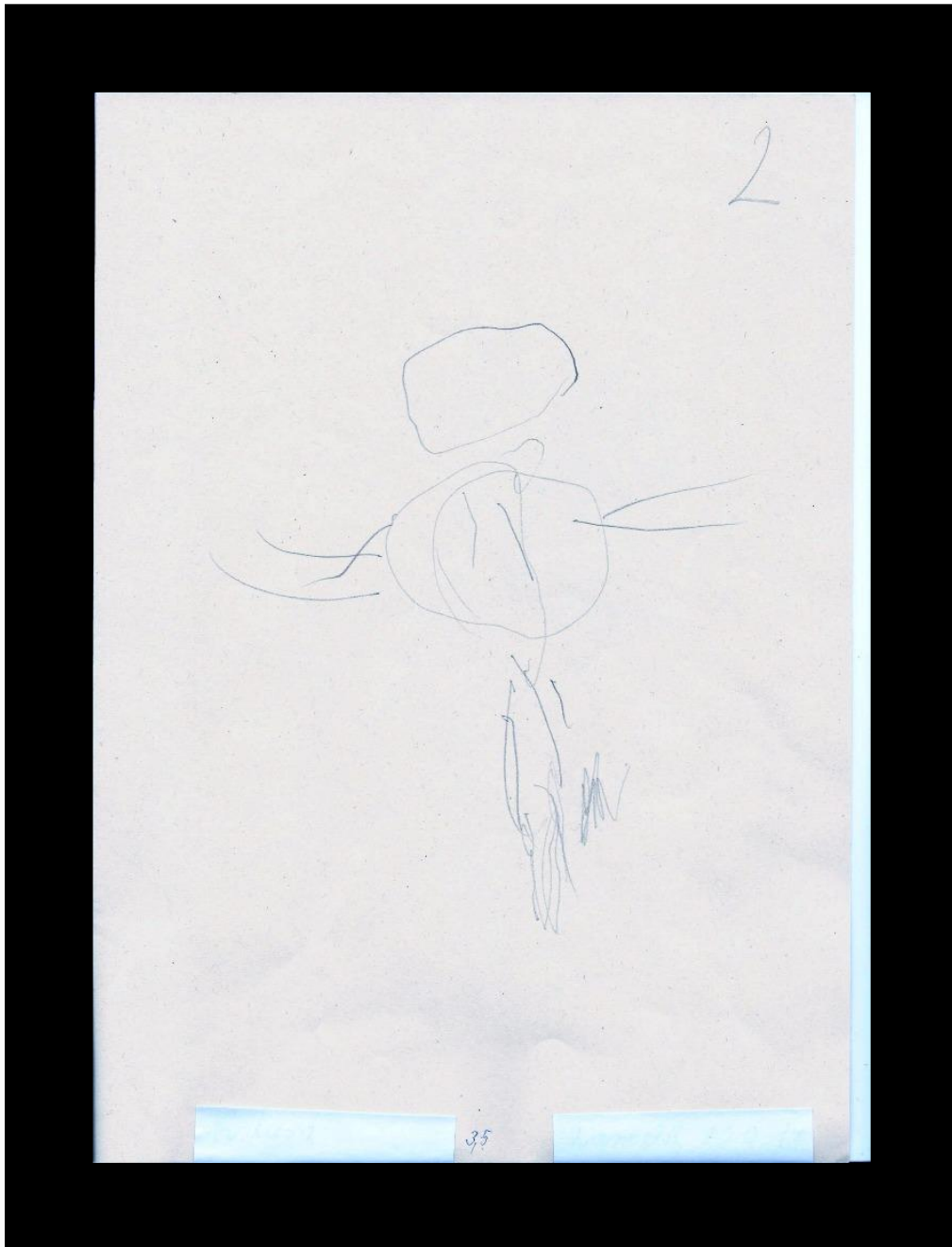
Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Prvotní kresba jen přibližně zobrazuje lidskou postavu. Je tvořena hlavou kruhového charakteru, na které jsou detaily v podobě nosu a úst. Další prvky lidského obličejce chybí. Trup je zachycen pomocí dlouhé svislé čáry přes celou plochu papíru a je ukončen párem nohou, ze kterých vyrůstají prsty (nesprávný, větší počet – deformace, nadsázka). Postavě chybí horní končetiny. Druhá kresba je již bohatší na detaily, především v oblasti obličejce – ten má oči, ústa, uši i vlasy. Chybí však, oproti prvotní kresbě, nos. Trup je znázorněn kolečkem a v pravém úhlu (R-princip) jsou na něj nasazeny paže (dvě krátké čáry bez ukončení prsy). Trup je oddělený od hlavy a dolní poloviny těla, kterou ukončuje lem sukně, zpod které vykukují boty. Na kresbě stále přetrvává kruhový charakter. Na poslední kresbě už lze mluvit o grafickém typu lidské postavy, která je poměrně zdařilá i co se týká proporcí těla. Na hlavě nechybí kromě uší žádný detail a dokonce je od těla oddělena krkem. Na ten ale Vojta nesprávně nasadil horní končetiny (mající však správný počet prstů na každé ruce). Trup má tvar trojúhelníku. Nohy jsou ukončeny botami. Okolí kresby se Vojta snažil zaplnit ornamenty, srdíčko v dolní pravé části kresby svědčí o tom, že má maminku rád. Kresba působí propracovaně a je vidět, že si na ní dal Vojta záležet.

Kresba jednoznačně prošla kvalitativním vývojem. V průběhu sledovaného období získala lidská postava na proporčnosti, obohatila se o nové detaily a přešla od charakteru kruhu k náročnějším tvarům, majících ostré rohy a úhly.

3.7.2 Daniel

Obrázek 4: Daniel – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 5: *Daniel – Etapa druhá*

Zdroj: *vlastní zpracování pozorovaného dítěte*

Obrázek 6: Daniel – Etapa třetí

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

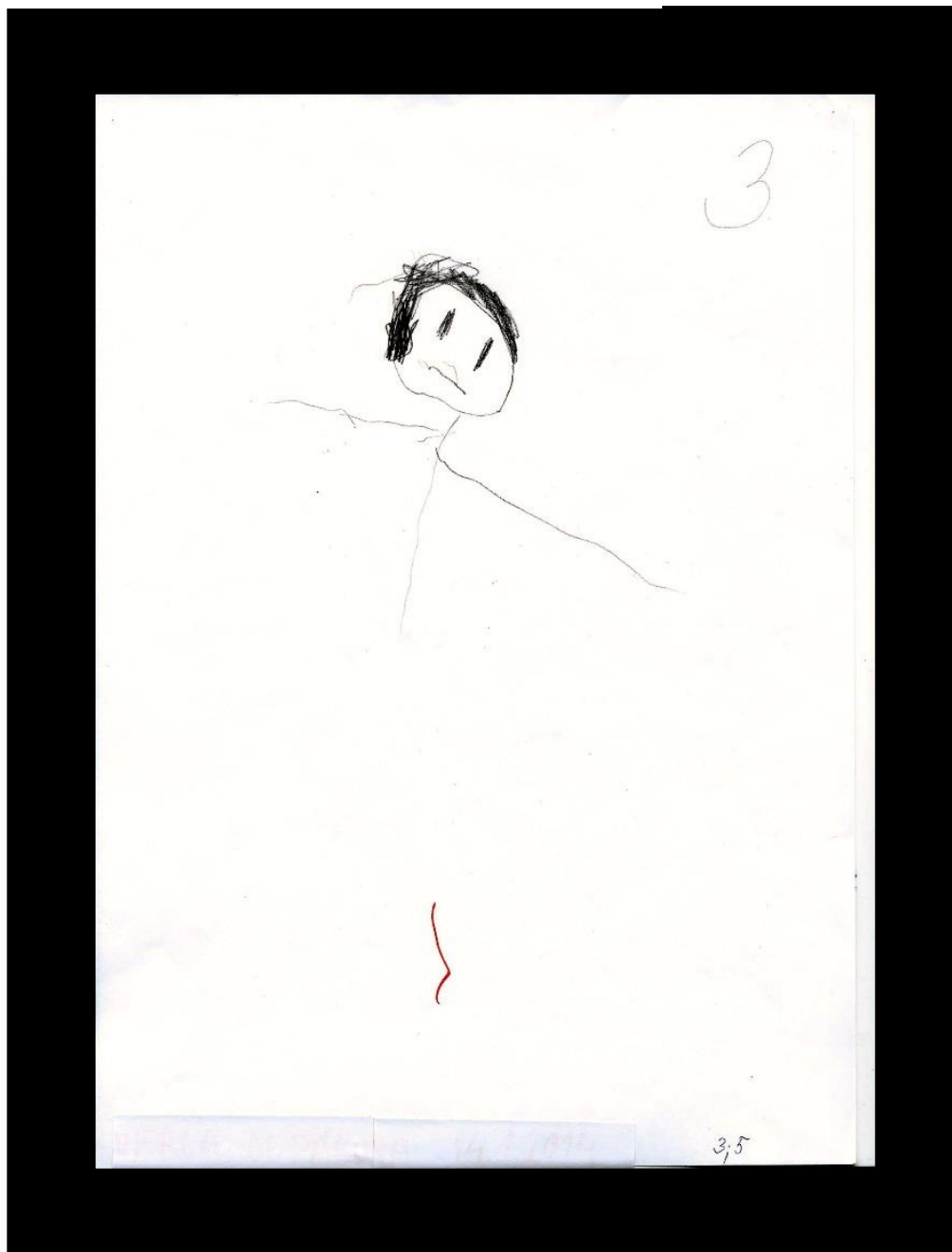

Základem první Danielovi kresby jsou dva kruhy – hlava a trup. Z trupu v pravém úhlu vyrůstají horní končetiny, které jsou tvořeny každá dvěma poměrně rovnoběžným čarami. Chybí však jejich jakékoliv ukončení, ať už další čarou nebo prsty. Dolní polovinu těla nakreslil změtí kratších čar, nelze jednoznačně určit, které zobrazují nohy a ani jejich zamýšlený počet. Kresba postrádá jakékoliv detaily. Na druhé kresbě je patrný značný vývoj, stále však přetrvává kruhový charakter. Kruhem je znázorněna hlava i trup. Na hlavě jsou všechny detaily obličeje kromě uší, které jsou pravděpodobně zakryty vlasy. Ty lemují celý obvod hlavy a jsou nejvýraznějším prvkem kresby, jelikož jako jediné jsou vyvedeny ve výrazných barvách. Postava má oba páry končetin. Horní zachytil coby půlkruhy vyrůstající přímo z trupu. Na ty pak nakreslil prsty (správný počet, na každé ruce 5). Nohy jsou dvě svislé čáry, dole zahnuté do pravého úhlu jako chodidla. Na poslední kresbě je patrná výrazná deformace a neproporcionalita postavy (příliš silný krk a pravá ruka). Výrazný je i R-princip (horní končetiny). Nicméně lidská postava získala na realističtějším pojetí a detailech a nemá již kruhový charakter. Je složena z hlavy, která je od těla oddělena silným krkem, trupem oválného tvaru na který v pravém úhlu Daniel nakreslil paže ukončené prsty (oproti předchozí kresbě nesprávný počet) a dolními končetinami zakončené botami.

Danielovo zobrazení grafické typu člověk prošlo kvalitativními změnami. Kresba je propracovanější, detailnější. Daniel dokáže nakreslit vodorovné čáry i náročnější tvary jako je čtverec či obdélník. Kreslí jistou rukou, čáry jsou rovné a bez přerušování. Stále je však přítomná velká deformace v proporcích lidského těla a R-princip.

3.7.3 Veronika

Obrázek 7: Veronika – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 8: Veronika – Etapa druhá

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 9: Veronika – Etapa třetí

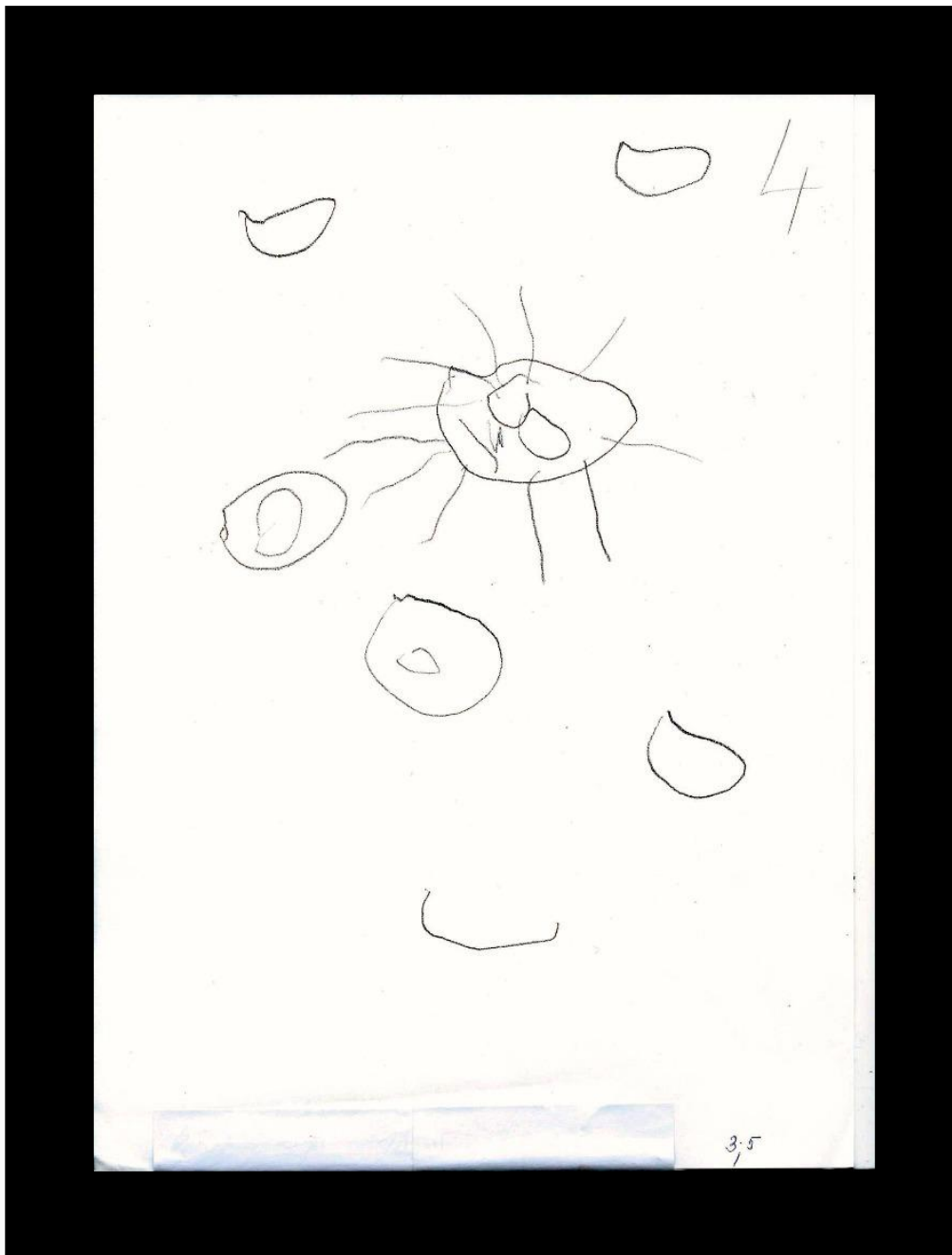
Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Veronika se u první kresby zaměřila na hlavu, kterou se jí povedlo vzhledem k ostatnímu zbytku těla zachytit poměrně zdařile. Hlavu nakreslila jako první a má tvar kruhu. Jsou na ní oči a vodorovná čára coby ústa. Hlava je pokryta výraznými krátkými vlasy, zakrývající uši. Chybí nos. Zbytek postavy je tvořen svislou čarou vedoucí z hlavy, na kterou nasadila v pravém úhlu horní končetiny. Při porovnání s druhým obrázkem zůstalo stejné schematické zobrazení hlavy – kruh s očima, ústy a výraznými krátkými vlasy. Nos opět chybí. Postava se však obohatila o trup a oba páry končetin. Trup je výrazně dlouhý, v porovnání s ním končetiny krátké. Ruce spolu s prsty tvoří tvar kříže. Nohy jsou bez zakončení botami nebo chodidly – dvě svislé čáry. U posledního sledovaného obrázku můžeme mluvit o zobrazení grafického typu lidské postavy blížícího se realitě. Postava má vše, co mít má. Hlavu se všemi detaily (uši zakryty vlasy?), krk, trup, oba páry končetin ukončených prsty (ruce) a botami (nohy). Na jedné ruce je prstů pět, na druhé jen čtyři.

U Veroniky se po celou dobu sledování objevuje automatismus ve ztvárnění lidské hlavy, která je na všech kresbách téměř stejná. Zbytek těla ale prošel razantní změnou. Oproti prvotní kresbě, kde bylo tělo téměř ignorováno, došla k velmi realistickému zobrazení lidské postavy s důležitými detaily.

3.7.4 Dan

Obrázek 10: Dan – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 11: *Dan – Etapa druhá*

Zdroj: *vlastní zpracování pozorovaného dítěte*

Obrázek 12: Dan – Etapa třetí

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

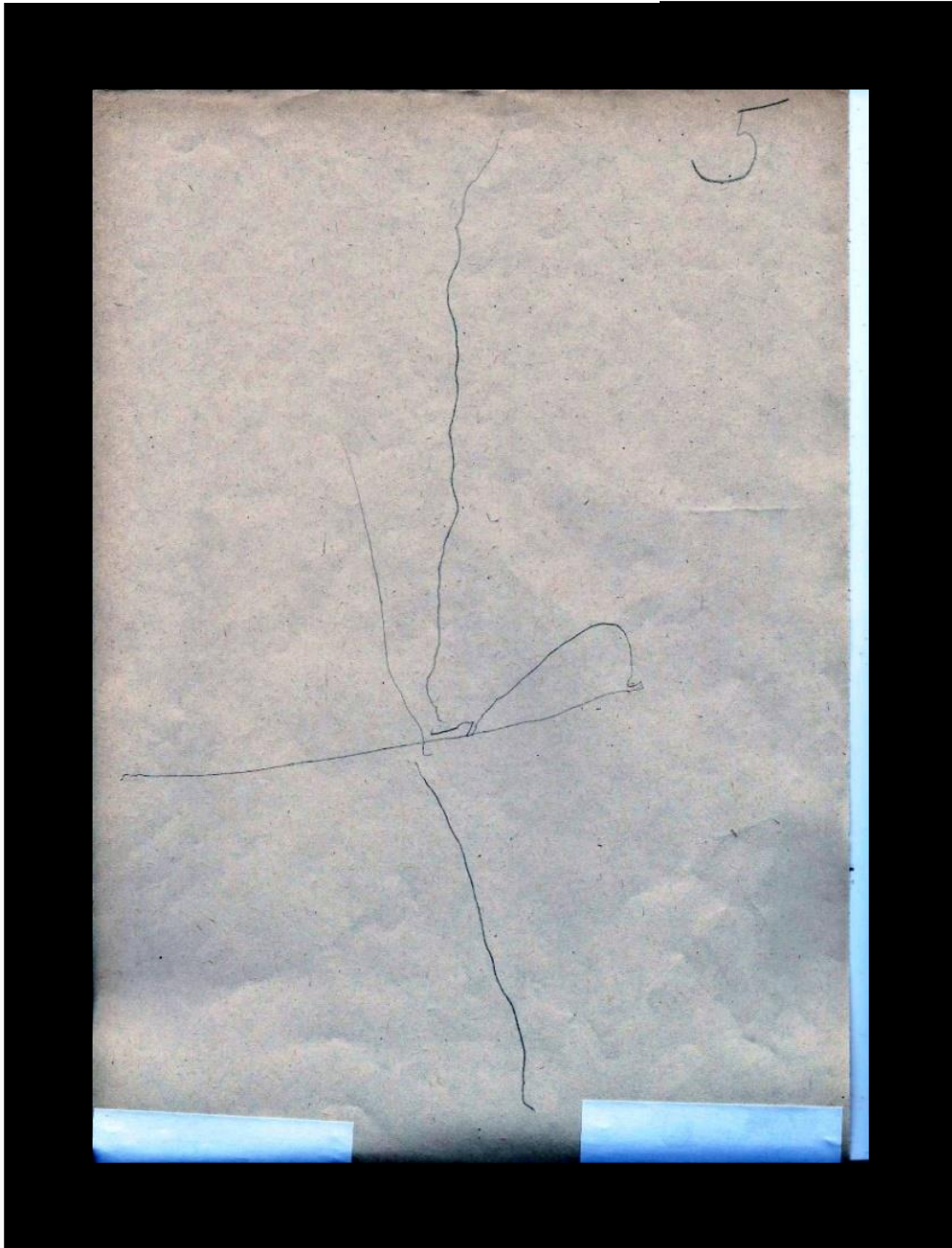

První Danova kresba spíše než lidskou postavu nebo hlavonožce připomíná zamračené sluníčko. Je tvořena kruhem, na který jsou nasazeny kratší čáry (paprsky nebo končetiny?). Obličej je tvořen dvěma menšími kroužky coby očima, náznakem nosu a vodorovnou čarou znázorňující ústa. Okolí obrázku se Dan snažil zaplnit ornamenty kruhového charakteru. V závěru kresby Dan sám nebyl schopen popsat, co nakreslil (v průběhu kresby se záměr dítěte mění), ale souhlasil s tím, že je to sluníčko. Na druhém obrázku se dle mého názoru nejedná o grafický typ lidské postavy, spíše zvířecí. Kresba mi připomíná zajíce. Nicméně hlava je oddělena od trupu a má oba páry končetin. Chybí detaily v obličejí, kterými by se případně dal identifikovat typ postavy. Třetí, poslední, obrázek už je zobrazením lidské postavy. Poměrně zdařile vystihl i proporce těla. Kulatá hlava má detaily obličejí krom uší, od těla je oddělena krkem, má oba páry končetin. Objevuje se R-princip, opět v nasazení horních končetin k trupu. Nohy nakreslil Dan bosé, nicméně se špatným počtem prstů (na levé noze), stejně jako na rukách.

U prvních dvou kreseb Dan ne zcela respektoval zadání, tedy nakreslit lidskou postavu. Je to zcela běžné, neboť někdy dítě kreslí s jistým záměrem, ale v průběhu kresby jej buď záměrně anebo zcela podvědomě změní. Často pak ani samo nedokáže popsat, co vlastně nakreslilo. Stejně tak tomu bylo i u Dana. Na poslední kresbě je však zdařilá lidská postava se všemi detaily (kromě uší), která se začíná blížit realitě díky zdařilé proporcionalitě. Ze zvláštností se objevuje R-princip.

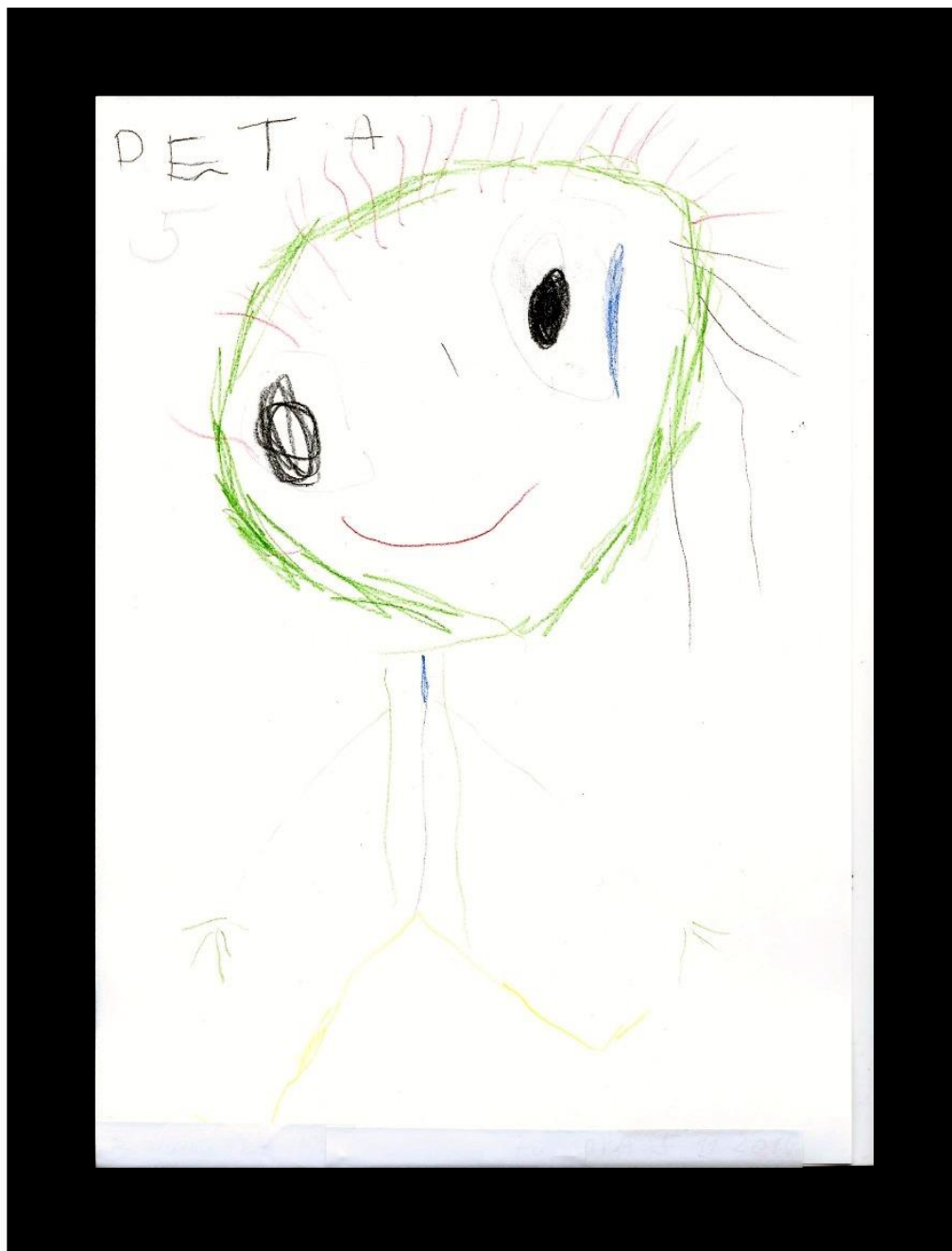
3.7.5 Petr

Obrázek 13: Petr – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 14: Petr – Etapa druhá

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 15: Petr – Etapa třetí

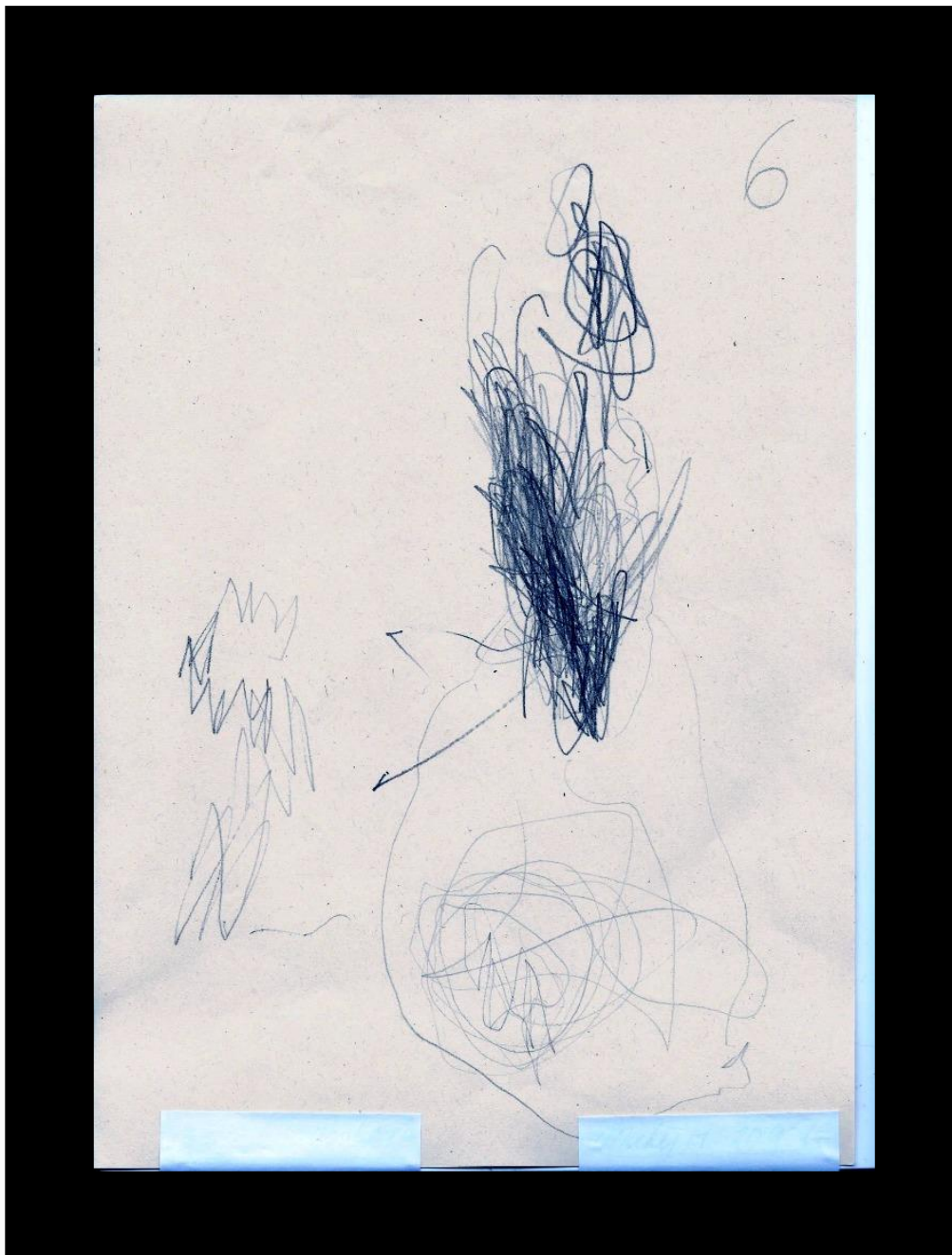
Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Zpočátku se jednalo o kreslení různých „mimozemšťanů“, stejně jako je tomu na prvním obrázků. Nejedná se o klasického hlavonožce. S jistotou nelze říci, zda byl obrázek zamýšlen na výšku nebo šířku, protože Petr si v průběhu kresby papírem různě otáčel. Hlavou má být pravděpodobně oválný tvar, tělo a končetiny jsou pak tvořena různě dlouhými čarami vodorovnými i svislými. Druhý obrázek připomíná hlavonožce (i přes to, že má trup a končetiny), díky abnormně veliké hlavě, která je na první pohled nejdůležitější a obohacená o nové detaily, které předchozí kresba zcela postrádala. Nechybí oči, nos, ústa a vlasy. Poslední obrázek maminky je dle mého názoru velmi povedený, je znát, že si dal Petr záležet a zaměřil se i na detaily (boty s podpatky, červené tváře). Postavu tvoří oválná hlava s dlouhými vlasy, na ní je usměvavá pusa, oči, nos a červené tváře. Hlavu od těla odděluje přiměřeně silný krk, tělo je vytvořeno pomocí trojúhelníku zamýšleného jako šaty. Postava má oba páry končetin, horní mají prsty a správně je nasadil do oblasti ramen, dolní vykukují zpod šatů a jsou zakončeny propracovanými botami na podpatku.

Kresby prošly značným kvalitativním vývojem od kreseb jen zdánlivě připomínající lidskou postavu, k propracované lidské figuře. Petr má poměrně silný přítlak na pastelku, při kresbě občas zatrhává a čáry napojuje. Má problém s nakreslením dvou rovnoběžných čar. Kresba však získala na detailech a má dobře vystižené proporce těla. Samozřejmě je, stejně jako u všech ostatních kreseb dětí, určitá deformace a nadsázka.

3.7.6 Matěj

Obrázek 16: Matěj – *Etapa první*

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 17: Matěj – Etapa druhá

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 18: Matěj – Etapa třetí

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Jak je vidět na prvním obrázku, jeho prvotní zobrazování lidské postavy je spíše směsí dlouhých nepřerušovaných čar kruhového charakteru. Tlak na pastelku je poměrně silný. Není jednoznačné, jestli autor kresbu zamýšlel na výšku nebo na šířku, nedá se ani jednoznačně rozpoznat lidská postava. U druhé kresby je patrný velký posun, od čmáranice k lidské postavě. Ta má stále kruhový charakter, Matěj obrysy několikrát opakuje, čára je dlouhá bez přerušení. Na obličejí jsou detaily obličeje v podobě očí, úst, možná i nosu a vlasů. Ty nakreslil Matěj dokonce dvakrát. Jednou jsou nasazeny kolmo k hlavě, podruhé na část obličeje. Červená část pod hlavou je možná zamýšlená jako krk. Tělo je od hlavy odděleno. Postava má všechny končetiny, které Matěj zobrazil pomocí rovných čar, bez ukončení prsty nebo botami. Poslední kresba je opět velkým skokem ve vývoji. Kruhové tvary zmizely, objevují se náročnější mající ostré rohy. Přibýlo detailů, postava je propracovanější a realističtější. Hlava je od těla oddělena krkem, má oba páry končetin. Na hlavě jsou všechny detaily obličeje kromě uší. Paže jsou správně nasazeny do oblasti ramen. Nohy působí deformovaně, díky tomu, že je Matěj nakreslil příliš na strany šatů. Jejich ukončení připomíná spíše prsty, než boty.

Dle mého názoru prošel Matějův kresebný projev velkým, ze všech dětí asi největším vývojem. Od počátečních čmáranic, kde převládaly dlouhé nepřerušované čáry mající kruhový charakter až k poměrně zdařilému vyobrazení lidské postavy.

3.7.7 David

Obrázek 19: David – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 20: *David – Etapa druhá*

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 21: David – Etapa třetí

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Na první kresbě se již jedná o poměrně zdařilé zobrazení lidské postavy, která má již oddělenou hlavu od trupu a všechny čtyři končetiny. Na hlavě jsou všechny detaily obličeje, oči, nos, ústa a uši. Chybí jen vlasy. Horní končetiny jsou ukončeny prsty, spodní botami. U jedné z dolních končetin je vidět, že se David pokusil ještě o znázornění nohou bosých. Dominantní už není kruhový charakter, ten má jen hlava. Naproti tomu je druhý obrázek poměrně regresí, neboť se jedná o typického hlavonožce, který je tvořen kolečkem znázorňujícím hlavu i tělo dohromady. Z něj pak přímo vyrůstají horní i dolní končetiny, které jsou ukončeny nesprávným počtem prstů. Více se zde však zaměřil na detaily obličeje. Ten obsahuje oči s obočím, nos, ústa se zuby, nos, uši i vlasy. Prázdnou plochu papíru se snažil zaplnit svislými čarami, coby trávu. Na poslední kresbě je postava maminky, která je značně deformovaná a neproporční. Hlava je tvořena kolečkem, je od těla oddělena krkem. Trup a dolní končetiny jsou nakresleny v jednom kuse, končetiny nejsou ukončeny prsty ani botami a působí jako pahýly. Hlava je oproti tělu neúměrně menší. Na hlavě jsou oči s výraznými řasami, nos, ústa a vlasy. Uši chybí. Z dolních končetin je zobrazena jen jedna ruka.

U jediné/ho Davida sem zaznamenala mírnou regresí, a to mezi prvním a druhým obrázkem. Ani poslední kresba nepatří mezi nejvydařenější a v porovnání s ostatními dětmi ve stejném sledovaném období neodpovídá stejné úrovni.

3.7.8 Tomáš

Obrázek 22: Tomáš – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 23: Tomáš – Etapa druhá

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 24: Tomáš – Etapa třetí

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

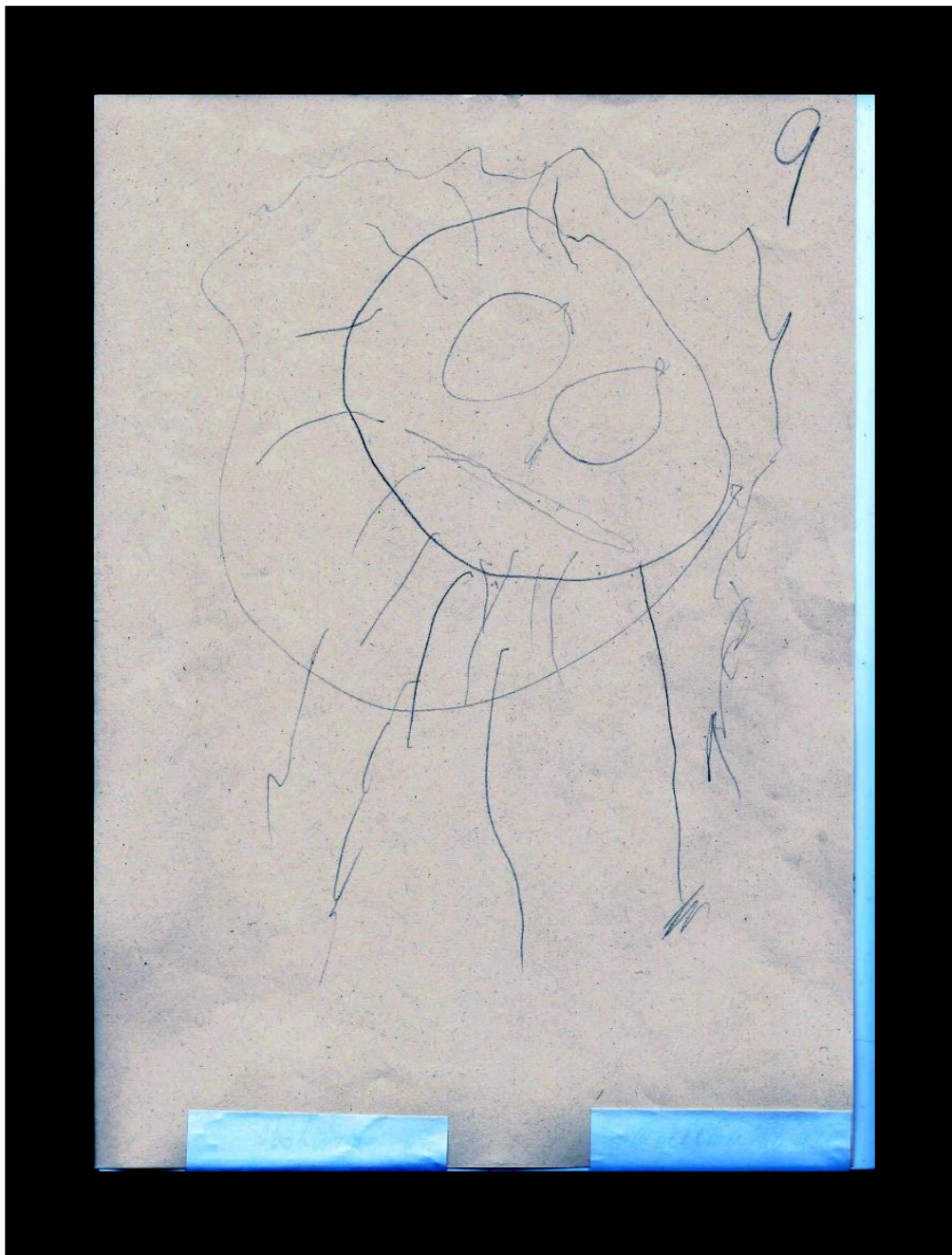

Na Tomášově první kresbě se již nejedná o typického hlavonožce, neboť jsou hlava a trup znázorněny odděleně. Přetrvává kruhový charakter kresby. Nejvíce času věnoval hlavě, která má všechny detaily obličeje – oči, nos, ústa, uši i vlasy. Výrazným prvkem jsou i dolní končetiny, nakreslené svislými čarami, které jsou v poměru k tělu delší a Tomáš je protáhl až k dolnímu okraji papíru. Horním končetinám nevěnoval pozornost a chybí. Na kresbě je vidět nevykreslená ruka, čáry nejsou vedeny jistě, často u Tomáše dochází k jejich přerušení. Tlak na tužku je přiměřený, úchop křečovitý. Na druhém obrázku je vidět velký posun, ruka začíná být uvolněná, čáry jsou vedeny mnohem plynuleji a bez přerušování. Stále však zůstávají dominantou kruhové tvary. Těmi znázornil hlavu, trup i horní končetiny s prsty (nelze určit jednoznačně jejich počet). Na obličeji nakreslil všechny detaily kromě uší, které jsou patrně zakryté vlasy. Od těla je hlava oddělena krkem. Kontrastem k mohutnému tělu jsou především horní končetiny, které jsou neúměrně tenké, nakreslené čarou a zakončené rukama s prsty. Dolní končetiny vznikly pomocí čaráni a nejsou ukončeny chodidly ani botami. Zvláštností a detailem, kterým se tato kresba liší od všech ostatních, je znázornění pohlavního údu, který Tomáš komentoval slovy: „To je přece pindík.“. Kdo však na obrázku je, prozradit nechtěl. Poslední kresba vychází ze stejného kresebného schématu jako kresba předchozí – převládá tvar kruhu a i v proporcích těla a znázornění obličeje jsou si velmi podobné. Oproti druhé kresbě, kde nebylo věnováno končetinám mnoho pozornosti, zde je tomu naopak. Horní končetiny jsou výrazným prvkem, předimenzovaným s ohledem na zbytek těla. Umístěny jsou opět přibližně doprostřed trupu, jsou však ukončeny správným počtem prstů. Nohy obul do bot, na kterých je i náznak podpatku.

Ze zvláštností výtvarného projevu se u Tomáše objevuje postavení objektů na základní čáru, která je tvořena dolním okrajem papíru. Deformace těla je patrná, především ve vzájemných proporcích těla. Ke kvalitativnímu vývoji kresby lidské postavy došlo, v porovnání posledních dvou obrázků je však patrné, že „nejpovedenějším“ byl obrázek druhý. Pak došlo k mírné regresi – tlak na pastelku je silnější, čáry nejsou vedeny plynule, dochází k jejich přerušování.

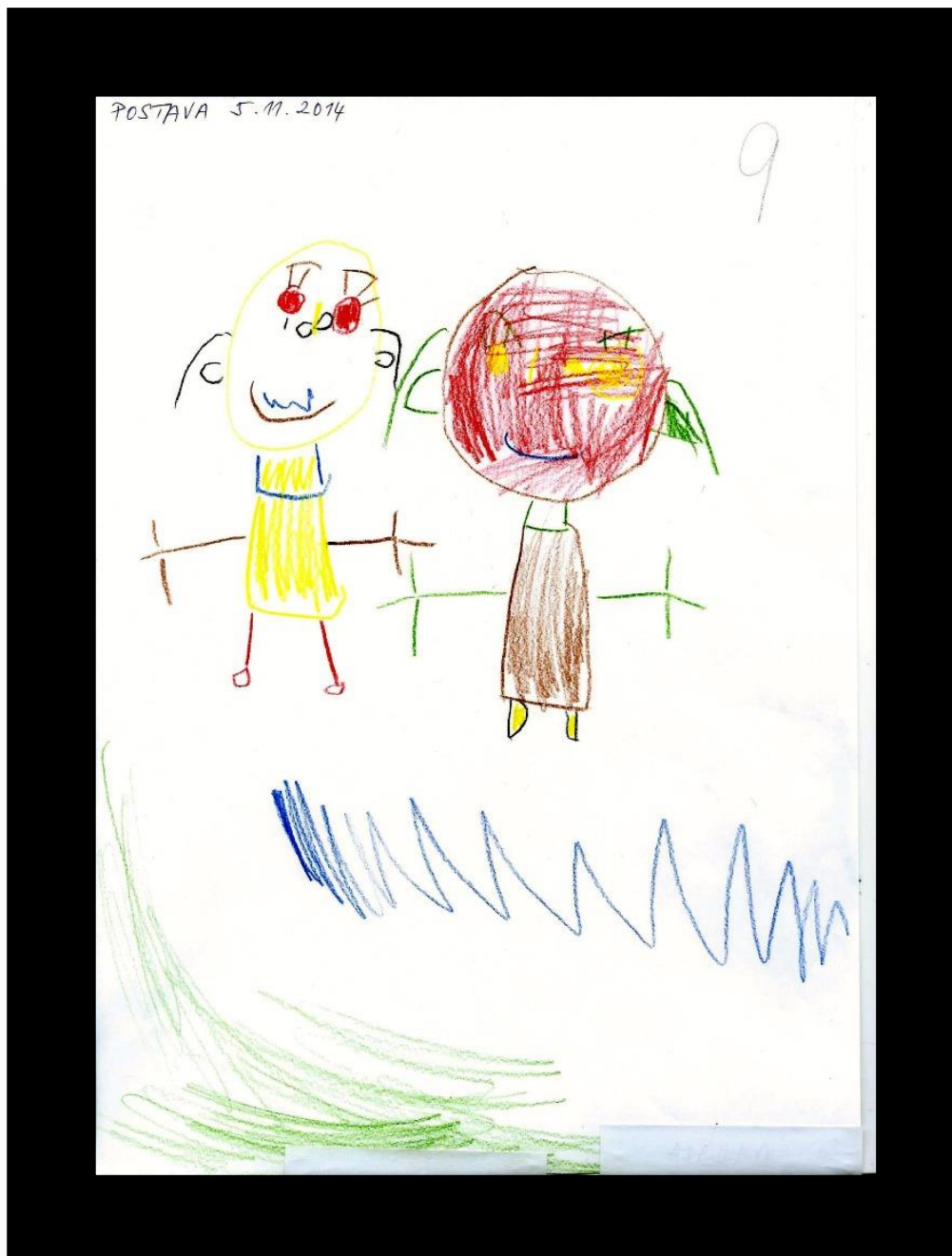
3.7.9 Adéla

Obrázek 25: Adéla – Etapa první

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 26: Adéla – Etapa druhá

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 27: Adéla – Etapa třetí

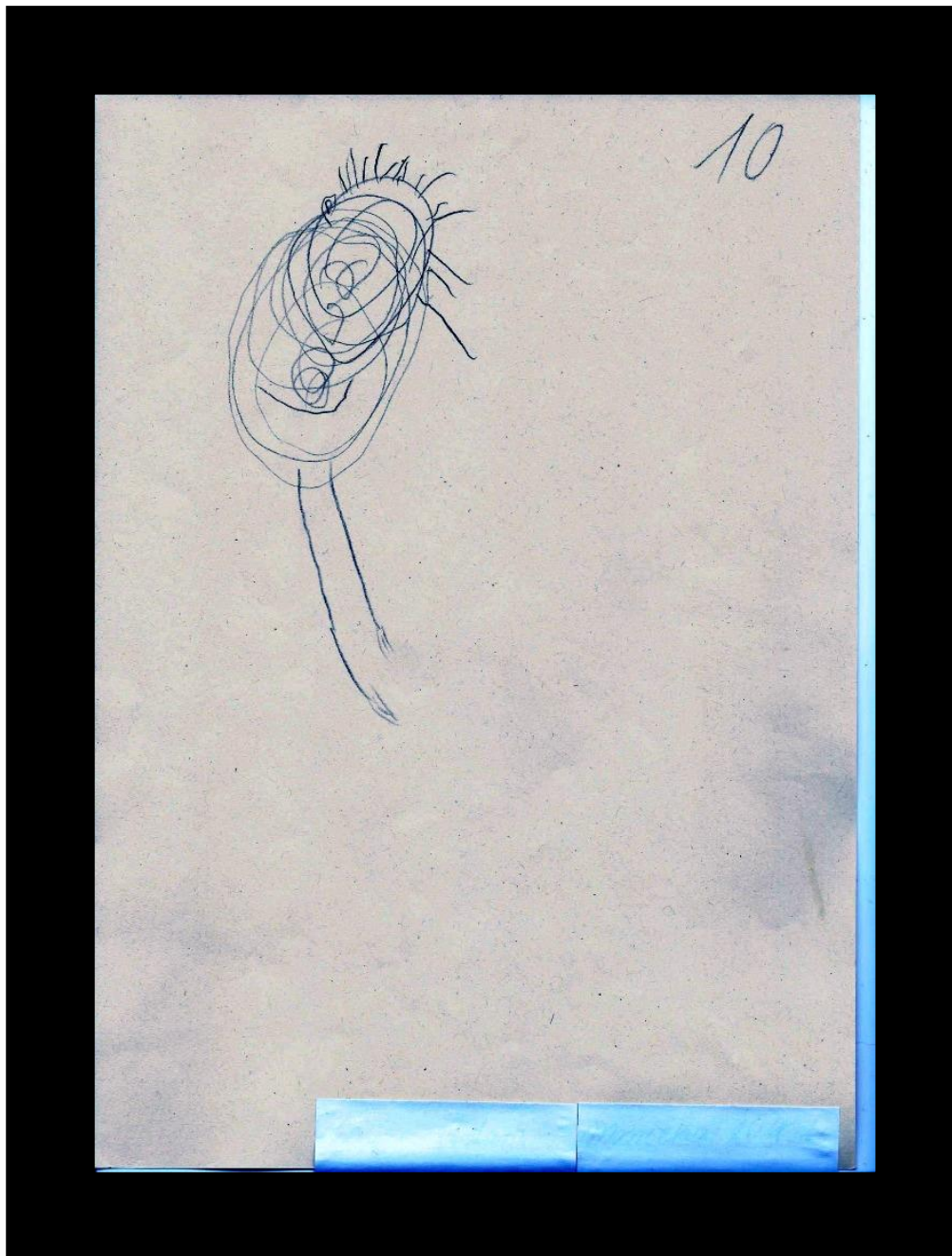
Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Na první kresbě Adéla nakreslila typického hlavonožce. Základem je tvar kruhu, ze kterého přímo vyrůstají končetiny. Těžko lze však rozeznat horní a dolní. Hlavonožec má nos, oči a ústa. Kolem téměř celého kruhu vyrůstají v pravém úhlu vlasy. Kolem hlavonožce nakreslila Adéla ještě jeden kruh, který má lehce zvlněné okraje a hlavonožec tak působí dojmem, že se vznáší v jakési bublině. Druhý obrázek je velkým posunem vpřed. Nakreslila dvě postavy, u kterých už nepřevládá kruhový charakter, mají hlavu oddělenou od těla a na kterých znatelně přibylo detailů. Mají oči, ústa, nos, uši vlasy a oba páry končetin. Horní jsou ukončeny prsty, jejichž tvar vypadá jako kříž. Poslední postava zabírá celou plochu formátu papíru. Skládá se z hlavy, krku, trupu a končetin. Na hlavě se nachází oči, nos, ústa a vlasy. Uši chybí. Na hlavě mamince vyrůstají „rohy“. Adéla sice nakreslila mamince krk, ale trup přesto navazuje přímo na hlavu. Horní končetiny jsou ukončeny nesprávným počtem prstů. Šaty jsou zdobeny nepravým ornamentem.

Adélina kresba lidské postavy prošla kvalitativní změnou, od počátečního hlavonožce až k poměrně zdařilému vyobrazení lidské postavy s hlavou oddělenou od trupu a oběma páry končetin.

3.7.10 Monika

Obrázek 28: *Monika – Etapa první*

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Obrázek 29: *Monika – Etapa druhá*

Zdroj: *vlastní zpracování pozorovaného dítěte*

Obrázek 30: Monika – Etapa třetí

Zdroj: vlastní zpracování pozorovaného dítěte

Na prvním Moničině obrázku převládá směs čar kruhového charakteru, které jsou vedeny jedním dlouhým nepřerušovaným pohybem. Nelze jednoznačně říci, zda se jedná o hlavonožce, či je zobrazená hlava i tělo. Na hlavě jsou však všechny detaily obličejů a náznak uší. Monika nakreslila i dolní končetiny, a to dvěma svislými čarami se schematickým ukončením prsty. Na tužku je kladen silnější tlak, čára je však plynulá a bez přerušování. Druhá postava zabírá celou plochu papíru. Skládá se z hlavy, na které se nachází všechny detaily obličejů, horních a dolních končetin. Trup není vyznačen, končetiny vyrůstají přímo z hlavy, jedná se tedy o hlavonožce. Horní končetiny jsou širší, ukončeny neurčitým počtem prstů. Dolní končetiny jsou naproti tomu neúměrně dlouhé a tenké, nakreslené dlouhými svislými čarami, které dosahují až k dolnímu okraji papíru. Jsou zakončeny náznakem prstů. Poslední kresba zobrazuje maminku v zelených šatech. Má hlavu oddělenou od těla a oba páry končetin. Proporce jsou výrazně deformované a neproporční. Především hlava je neúměrně menší oproti tělu. Na hlavě jsou všechny detaily obličejů, ale krk chybí. Horní končetiny jsou nasazeny v pravém úhlu a jsou ukončeny nesprávným počtem prstů. Dolní končetiny mají boty. Plocha šatů je ledabyle vykreslena čarami, vedenými svisle. Na pastelku byl v některých místech kladen větší tlak, čáry nejsou vedeny příliš jistě, v některých místech jsou přerušované. Kresba je, stejně jako obě předchozí, malá a zabírá minimální plochu papíru.

U Moniky dle mého názoru došlo k nejmenšímu kvalitativnímu vývoji. Postavy jsou stále v malé velikosti a bez větších detailů.

3.8 Náměty pro rozvoj kresby

3.8.1 Věková skupina 3-4 roky

V mladším školním věku je pro dítě kresba a další výtvarné techniky především způsobem sebevyjádření. Děti by do činnosti rozhodně neměly být nuceny, naopak, poskytnout jim dostatek prostoru pro spontánní výtvarné experimentování a výtvarné a kresebné pomůcky mít uloženy tak, aby je děti mohly samy kdykoliv použít. Pro uvolňování ruky je vhodné používat větší formáty, kdy dítě není svázáno plochou. Pro nejmenší děti je vhodný papír vodorovně položený na podložku a takový materiál, se kterým se bude dítěti především dobře manipulovat a bude zanechávat výraznou stopu. Volíme tak pastelky, tužky, fixy nebo voskové barvy se silnější stopou a pro pohodlný úchop i se silnějším průměrem. Pro překonání strachu z plochy a zábavnější pojetí jsou vhodné i prstové barvy. V tomto věku neklademe prvotní důraz na úchop pastelky, ten by měl být především účelný. Samozřejmě se snažíme o uvolnění ruky a tím tak předejít křečovitému držení.

3.8.2 Věková skupina 4-5 let

V tomto věku bychom již měli začít sledovat a nenásilně usilovat o správný úchop kresebných materiálů. Ukazujeme, zkoušíme a snažíme se o jeho naučení a dodržování. Důležité ale je, aby dítě mělo o činnost zájem a my je případnými nároky od výtvarných a kresebných činností zcela neodradili. Respektujeme tedy individualitu a rozdílné potřeby dítěte. V první řadě jde stále o radost z činnosti a sebevyjádření. Ruku je zapotřebí dále uvolňovat a rozvíjet jemnou motoriku. Pro zaujetí dětí můžeme vyzkoušet i některé netradiční techniky. Na příklad kresba tuší do vlhkého podkladu, kresba zmizíkem, obtiskávání předmětů různých struktur povrchu a jejich následné dokreslování atd.

3.8.3 Věková skupina 5-6 let

V posledním roce docházky do mateřské školy bychom se měli zaměřit především na správný úchop kresebného (psacího) náčiní. Můžeme tím předejít následným problémům dítěte při vstupu do základní školy, kde to po něm bude vyžadováno, a na dítě budou v tomto směru kladeny větší požadavky, než tomu bylo doposud v mateřské škole. Snažíme se tedy o natrénování a především zafixování správného úchopu tužky mezi třemi prsty (palcem, ukazováčkem a prostředníčkem) a uvolnění pohyb vycházející ze zápěstí. Psací náčiní by mělo směřovat přibližně k rameni. Vhodná jsou uvolňovací cvičení (můžeme zapojit i v rámci pohybových aktivit a cvičení – kroužení paží, kreslení do vzduchu - zmenšování a zvětšování kruhů atp.) a grafomotorická cvičení. (Hazuková, 2001)

3.9 Hry a činnosti k poznávání lidského těla

K tomu, aby dítě mohlo zobrazovat lidskou postavu co nejvíce realisticky, je v první řadě zapotřebí jeho znalost o lidském těle. K tomu nám mohou dopomoci různé pohybové a další hry a činnosti, kterými orientaci na lidském těle a správné používání názvů jeho částí nenásilně rozvíjíme. Na ukázkou uvádím z praxe vyzkoušené a dětmi oblíbené:

3.9.1 Pohybové hry

- „Hlava, ramena, kolena, palce“

Rytmizovaná říkanka doplněná pohybem. Děti si při ní sahají na vyřčené části těla. Začínáme pomalu a postupně zrychlujeme. Slouží k pobavení, rozehtání, radosti z pohybu a opakování názvů částí těla.

*„Hlava, ramena, kolena, palce,
kolena, palce, kolena, palce,
hlava, ramena, kolena, palce,
oči, uši, pusa, nos.“*

● „Schovej“

Hra, ve které učitelka říká názvy částí lidského těla a úkolem dětí je podle jejího pokynu danou část těla schovat přiložením dlaní. U starších dětí můžeme říkat rychleji za sebou, u menších pomaleji a dáme čas se na těle zorientovat a správně najít.

● „Lepidlo“

Hra na poznávání částí těla a rozvoj spolupráce. Děti jsou rozděleny buď učitelkou, nebo podle vlastní volby do dvojic. Na základě pokynů učitelky: „Spojte se čelem, nosem, zády, koleny, ...“ se děti musí spojit, „slepit“.

● „Kuba řekl“

Hra rozvíjející tělesnou zdatnost, hrubou motoriku, koordinaci pohybů a soustředěnost. Zjistíme, co vše naše tělo může vykonávat za pohyby. Učitelka dává pokyny: „Kuba řekl, sedni si na zem. Kuba řekl, stoupni si. Kuba řekl, vyskoč.“ atd. V případě, že vynechá slovní spojení „Kuba řekl“, děti nesmí danou činnost provést. U starších dětí můžeme hrát na vypadávání.

3.9.2 Básničky o těle s doprovodným pohybem

Lidské tělo

*„Dobré ráno, zas jsem tady,
Mám tu dobré kamarády.
Budu si tu s nimi hrát,
ale také povídat.
Jak to vlastně vypadáme,
kdeže ruce, nohy máme,
nos a pusku, oči, uši,
a že úsměv všem nám sluší.“*

Paci, paci

*„Paci, paci, pacičky, to jsou moje ručičky.
Ťapy, ťapy, ťapičky, to jsou moje nožičky.
Ručky, aby dělaly, nožky, aby běhaly.
Očka, aby viděly, ouška, aby slyšely.
Pusinka je na papání a nosánek na čichání.“*

Moje ruce

*„Ruce, ruce, ručičky,
mají hebké prstičky.
Mají hezké dlaně,
zatleskáme na ně.
Nohy, nohy, nožičky,
od kolínek po špičky,
houpou se a zvedají,
skáčou, dupou, běhají.“*

Protahovací

„Posadí se hodná holka, posadí se hodný kluk.

Teď si oba pěkně lehnou, leží tiše, ani muk.

Na zádičkách leží holka, na zádičkách leží kluk.

Teď na břicho překulí se, leží tiše, ani muk.

Na bobečku sedí holka, na bobečku sedí kluk.

Teď na špičky vytáhnou se, zvednou ruce, ani muk.“

3.9.3 Výtvarné hry

- obkreslení obrysu těla dítěte na dostatečně velký arch papíru a dokreslování jeho částí a oblečení
- obtisky různých částí těla - chodidla, dlaně, ústa, ... (následně můžeme vystříhnout, dokreslit, případně udělat koláž atp.)
- cviky na uvolňování zápěstí (doporučuji jako kolektivní práci na velký papír, např. balicí - rozložit vodorovně na koberec, dítě tak má pocit hry, ne „úkolů“, dobré je daný obrys předkreslit, dítě pak obtahuje či zkouší překreslit samo):

„Motáme klubičko“

„Vlnky na moři“

„Prší“

4 Diskuze

Hlavní přínos v analýze dětské kresby vidím především v tom, že paní učitelky na základě získaných kreseb dětí mohou sledovat vývoj dítěte nejen po stránce výtvarné, ale poznávat i jeho osobnost a včas odhalit případné problémy, například v rodině. Podle mého názoru, by si tedy učitelky měly vést portfolio každého dítěte, do kterého by v průběhu školního roku zakládaly dětské kresby. Portfolio je také jednou z metod pedagogické diagnostiky doporučený Zelinkovou. Většina mateřských škol dle mých zkušeností tuto metodu používá. V průběhu sledování se mi potvrdilo, že kresby v průběhu sledování prošly kvalitativní změnou, jak popisuje Hazuková.

Potvrdilo se mi, dělení barev a jejich oblíbenost podle pohlaví dětí, které zmiňuje Šicková- Fabrici. U chlapců převládaly barvy- žlutá, červená, zelená. U dívek se často objevují barvy- hnědá a více barvy teplejších odstínů. Dívky také častěji kreslí obrisy barevnými pastelkami. Celkově děti dávají přednost sytým a výrazným barvám. Naopak nemohu souhlasit s Davidovým tvrzením. Ten příkládá výběru barvy psychologickou hodnotu, což se mi v průběhu sledovaného období nepotvrdilo v případě Davida. Ten navzdory tomu, že měl k dispozici širokou škálu barev, použil u druhého obrázku pouze barvu černou, i když je veselý, v kolektivu oblíbený a netrpí žádnými psychickými problémy. Roli spíše hrálo jeho momentální rozpoložení a nálada.

Navzdory tomu, že ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na kresbu pastelkami nebo tužkou, tedy suchým materiálem, nemohu souhlasit s Uždilovým tvrzením, že nejsou fixy pro děti vhodné. Mají výraznou stopu a barvy, které se dětem líbí, a proto si je také často volí a upřednostňují je před kresbou barevnými pastelkami, které nejsou tak barevně výrazné. Proto bych jejich používání v mateřské škole nezavrhovala, obzvláště v dnešní době, kdy už jsou zcela zdravotně nezávadné. S Uždilem souhlasím v tom, že jejich časté používání není dobré z výtvarných důvodů. Práce s fixy je mechanická, nelze vyjádřit odstíny barev. Proto je důležité zajistit dětem v mateřské škole dostatek kresebných materiálů a technik.

V oblasti grafomotoriky a úchopu tužky se přikláním k názoru Zelinkové, která tvrdí, že s nábivkem správného úchopu psacího náčiní je vhodné začít s dětmi nenásilně procvičovat už v raném věku, již v prvním roce docházky do mateřské školy. V opozici se Zelinkovou je Strassmeier, který říká, že u takto malých dětí není správný úchop důležitý. Dle mého názoru však, čím dříve se dítě naučí správnému držení, tím lépe, neboť mu to usnadní následný vstup do školy základní. Proto především u Matěje, u kterého jediného stále přetrvává návyk křečovitého úchopu, je zapotřebí zaměřit se na procvičování a uvolňování ruky pomocí grafomotorických cvičení.

5 Závěr

Výzkumné otázky

Projde dětský kresebný projev v daném období změnou, pokud ano, jakou?

Na jakou vývojovou úroveň se kresby v průběhu sledovaného období dostaly?

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na dětskou kresbu, konkrétně na kresbu lidské postavy. Ve sledovaném období jsem se snažila pomocí kreseb dětí zaznamenat jejich vývoj, a jakými kvalitativními změnami kresby prochází. Výzkum byl tedy kvalitativní.

Výsledkem mé bakalářské práce jsou odpovědi na stanovené výzkumné otázky, a to: „Projde dětský kresebný projev v daném období změnou, pokud ano, jakou?“ a „Na jakou vývojovou úroveň se kresby v průběhu sledovaného období dostaly?“.

Na první otázku odpovídám konstatováním: „Ano, u všech dětí došlo ve sledovaném období ke kvalitativním změnám ve výtvarném projevu.“ V první fázi, kdy bylo dětem mezi 3 – 4 lety, nakreslily hlavonožce čtyři děti z deseti, a to Adéla, Monika, Dan a Petr. Matěj nakreslil jediný neurčitou čmáranici, ve které nelze jednoznačně najít hlavonožce či lidskou postavu. U ostatních dětí se dá již mluvit o prvotním zobrazování lidské postavy, která má hlavu oddělenou nějakým způsobem od trupu, na obličejích se začínají objevovat detaily obličejů a má končetiny (ne vždy oba páry, často jen jeden z nich). Ve druhé fázi, kdy bylo dětem mezi 4 – 5 lety, dochází k výrazným kvalitativním změnám. Na většině kreseb se již setkáváme se zobrazením lidské postavy. Ta se skládá z hlavy, která je oproti tělu zřetelně větší. Hlava i tělo mají stále kruhový charakter. U dvou kreseb se objevuje oddělení hlavy od těla krkem (Adéla, Tomáš). Na hlavě přibývají detaily obličejů, kresba se celkově stává detailnější a propracovanější. U všech kreseb mají postavy již oba páry končetin. U Davida došlo k regresi, tedy úpadku na nižší vývojový stupeň. Z prvotního zobrazení lidské postavy, která obsahovala hlavu s detaily obličejů oddělenou od těla a oba páry končetin, došlo v druhé fázi k nakreslení typického hlavonožce. Jeho základem je kruh, představující hlavu i tělo dohromady. Přímou z něj pak vyrůstají končetiny horní i dolní. V porovnání

s první kresbou jsou však mnohem více propracovány detaily obličeje. Naproti k nejméně výraznému pokroku došlo u Matěje. Ten se od počáteční bezobsažné čmáranice propracoval k poměrně zdařilé lidské postavě. Ve třetí fázi dostaly děti, kterým bylo v té době mezi 5 – 6 lety, zadání nakreslit svojí maminku. Všechny děti krom Tomáše a Dana nakreslily mamince šaty nebo sukni. Až v této fázi děti „oblékly“ své postavy a zároveň tím odlišily ženskou a mužskou postavu. Ruka se uvolnila v zápěstí, pohyb je plynulejší, což se odráží na provedení kreseb. Čáry jsou vedeny plynule, bez přerušování. U kreseb již není dominantní kruhový charakter, objevují se náročnější tvary, např. trojúhelník a obdélník. Stále přibývá detailů (prsty na rukách), kresba získává reálnější provedení a vyrovnávají se proporce těla, hlava je úměrná tělu.

Na druhou výzkumnou otázku, jejíž znění je: „Na jakou vývojovou úroveň se kresby ve sledovaném období dostaly?“, mohu odpovědět, že všechny kresby odpovídají danému vývojovému období. V posledním fázi sledovaného období by již děti měly podle Hazukové být schopné zachytit lidskou postavu s oddělenou hlavou od trupu, se všemi končetinami, oblečením, obutím a všemi detaily obličeje. A to všechny děti splňují.

I Seznam použitých zdrojů

BROŽOVÁ, Vlasta. *Kreslíme, malujeme, modelujeme..* 1. vyd. Praha: Fortuna, 1993. ISBN 176-140-93.

VÁGNEROVÁ, Marie a. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. univerzita Karlova: Karolinum, 1996, 522 s. ISBN 80-717-8308-0.

UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 2. vyd. Praha: SPN, 1978. ISBN 14-245-78.

UŽDIL, Jaromír. *Výtvarný projev a výchova*. 2. vyd. Praha: SPN, 1978.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie 1. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.

ALLEN, Eileen. MARROTZ, Lyn. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-614-4.

BACUS, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. VACÍNOVÁ, Marie. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-792-3.

HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2011. 160 s. ISBN 978-80-87553-30-5

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. 167 s. ISBN 80-7178-616-0

II Seznam dětí

Jména dětí	Věk dítěte v období kresby (rok, měsíc)
-------------------	--

1. Vojtěch	3, 2 - 5, 1
2. Daniel	3, 5 - 5, 1
3. Veronika	3, 5 - 4, 8
4. Dan	3, 5 - 5, 3
5. Petr	3, 6 - 5, 5
6. Matěj	3, 7 - 5, 3
7. David	3, 8 - 5, 2
8. Tomáš	3, 9 - 5, 4
9. Adéla	3, 9 - 5, 9
10. Monika	4, 1 - 6, 9

III Seznam obrázků

Obrázek 1: Vojtěch – *Etapa první*

Obrázek 2: Vojtěch – *Etapa druhá*

Obrázek 3: Vojtěch – *Etapa třetí*

Obrázek 4: Daniel – *Etapa první*

Obrázek 5: Daniel – *Etapa druhá*

Obrázek 6: Daniel – *Etapa třetí*

Obrázek 7: Veronika – *Etapa první*

Obrázek 8: Veronika – *Etapa druhá*

Obrázek 9: Veronika – *Etapa třetí*

Obrázek 10: Dan – *Etapa první*

Obrázek 11: Dan – *Etapa druhá*

Obrázek 12: Dan – *Etapa třetí*

Obrázek 13: Petr – *Etapa první*

Obrázek 14: Petr – *Etapa druhá*

Obrázek 15: Petr – *Etapa třetí*

Obrázek 16: Matěj – *Etapa první*

Obrázek 17: Matěj – *Etapa druhá*

Obrázek 18: Matěj – *Etapa třetí*

Obrázek 19: David – *Etapa první*

Obrázek 20: David – *Etapa druhá*

Obrázek 21: David – *Etapa třetí*

Obrázek 22: Tomáš – *Etapa první*

Obrázek 23: Tomáš – *Etapa druhá*

Obrázek 24: Tomáš – *Etapa třetí*

Obrázek 25: Adéla – *Etapa první*

Obrázek 26: *Adéla – Etapa druhá*

Obrázek 27: *Adéla – Etapa třetí*

Obrázek 28: *Monika – Etapa první*

Obrázek 29: *Monika – Etapa druhá*

Obrázek 30: *Monika – Etapa třetí*